

שחיברו בקרקע טמא מה"ת ובאביק נחתינן חד דרגא וטמא מדרבנן. ובסימן ט' אבאר עוד בראייה דר"ש לשיטתו ע"כ דסבר הכי דכל מין כלי מיד שקבעו בקרקע טהור מה"ת. והשתא נתבאר דברי התוספתא יפה וגם קושית התי"ט מיושבת היטב וממתני דאביק אין לנו לא תיובת' ולא סייעתא. וראיתי בגליון המשניות עם ת"ה שכתב על קושית התי"ט דלק"מ דלפסול את המקוה לא תלי בקבלת טומאה כמו כ"ג וכלי אבנים דפוסלין ולא הבין קושיתו דלאו משום דאינן מק"ט קשי' לי' אלא משום דמחובר לקרקע ובטל ממנו שם כלי הוא דקשי' לי' גם בל"ה לא דק דהא בתוספתא תני דגם לענין טומאה פליגי רבנן ואמרי דמקבל טומאה וא"כ תקשי קושית התי"ט א"ו כמו שביארתי הוא העיקר.

בנהר ארגז גדול של עץ או של מתכת (ברונען - קאזטען) והוא מחובר בקרקעית הנהר דרך בנין ממש ויש נקבים בצדו או מלמעלה כדי שיכנסו בו המים וע"י סילונות הקבועים בו יוליכו המים אילך ואילך וזה כעין קסטילון המחלק מים בכרכים המוזכר בתוספ' והביאה הר"ש פ"ד דמכלתין אלא דהתם איירי דהקסטילון הוא תלוש והכא דהכל מחובר לקרקע א"כ לפמ"ש כל המים הבאים עד"ו למקוה הם מים כשרים ובתנאי שיהא ידוע וברור לנו שנעשה מעיקרא לקרקע וגם שלא נשתמש בו מעולם בתלוש ואלו היה כאן קצת חששא דאורייתא ודאי דאין עולה על הדעת להקל מסברא בלא ראייה אבל באמת אין כאן שום דורא דאורייתא² דכבר כתבתי בנחל היכא שהמים עוברים מאליהם על דבר שאינו מקבל טומאה אינו אלא דרבנן בין להראב"ד בין להר"ש עיי"ש סק"ח וא"כ בדרכנן אפשר להכריע מסברא ולהקל. ועוד ביארתי בנחל ס"ק י"ב דהיכא דליכא אלא שאיבה דרבנן נוכל להתיר ע"י המשכה בכולה עיי"ש א"כ יש בנדון דידן שהמים באים ע"י המשכה כמה ספיקות להקל בדרכנן.

שוב ראיתי במהרימ"ט סימן י"ז דבחמת רבה באים המים למקוה ע"י גלגל

← 7 סוף דבר חזרתי על כל הצדדים ולא מצאתי

מקום המכריע לאיסור ואדרבה רוב לשונות הראשונים נוטים דכלי שנעשה לקרקע לאחר שנתחבר שם הוא כקרקע ובסימן וי"ו אבאר דגם סוגיא דב"ב משמע כן. ויש ברבר זה תקנה גדולה וטובה להקים מקוה כשר בלי טורח והוצאה רבה בכרכים שרגיל שהמים נמשכים מן הנהר ע"י סילונות ומלאכה זאת ידועה היא שקובעין

(ב) א. דברי רבינו הגאון בכאן תמוהים לן מאד דסמך לקולא בדיני שאובין החמורין לומר דעבר מאליהן בכלי שאינו מק"ט לכו"ע אין בו שאובין מה"ת. וקשיא טובא דנהי דלפי הר"ש והראב"ד אין בזה שאובין מה"ת אבל מהיכי תיתי שכן דעת כל הפוסקים, ואדרבה היה נראה פשוט דלדעת הרשב"ם הרשב"א ור"ת שהובאו בתוספות כ"ב ס"ו: דשאובין דאורייתא, הוי דאורייתא בכל גווני, דלשיטתם מה שדרשו בספרי מה מעין ביר"ש וכו' הוא דרשא גמורה וא"כ פשוט דפסול אפילו בכלי שאינו מק"ט, ועוד דגם דעת הר"ש גופיה אינו ברור דהטור כתב בשמו דשאובין מה"ת ולא חילק באיזה כלי נתקבל, ומשמע מזה דדעתו דגם בכלי אבנים וגללים פסול מה"ת, וכל מה שהאריך הר"ש לחלק בין כלי המק"ט לשאינו מק"ט אינו אלא ליישב הסוגיות למ"ד שאובין דרבנן, אבל לא הכריע בזה ויתכן דשאובין דאורייתא בכל גוונא. ועוד נראה דאפילו אם עבר מאליהן פסול מה"ת, דהראב"ד הוא זה שחידש לחלק בזה וסתימת שאר הראשונים לא משמע כן, וכן הוא סתימת הטור והרמ"א והאחרונים דהחמירו דשאובין מה"ת ולא חילקו בזה כלל ומשמע ודאי להחמיר בכל ענין וצע"ג.

ששואב מים מן הנהר כמין תיבות דפי' ומריקים אותן כמו רחים והתיבות הללו קדמונים היה המנהג גם המבי"ט חתום עו בעיני דטעם המתירי עשוי לקרקע וגם מד כקרקע ממש ועוד דה' וכמ"ש. והרימ"ט גמג עיין יפה דמ"ש ראי וכלים הבאים במדה בסמוך דליתא דהתם נעשו כקרקע עוד הבי גדול ואפ"ה פוסל דב מתכת לא איתקש לע שיטתו ג"כ לק"מ דהו ושיטת הרוקח כבר לבסוף גם הוא הסכי כאן איסור דאורייתא מאליהם על כלים אל אינו מתוקן. ודע ז הטעמים שביארנו יש שבתלוש אינן ראויין וגם אין דרך לעשות בתלוש ועיקר תשמ' אינו נגמר אלא אחר כעין קבעו ולבסוף הסמוך. ואל יטעה שהביא הב"י בסוף המעלים מים מן הנו אבל הגולים שמחוב. מיירי שבגלגל קבועים ב"ק כעין שהביא הרו אם לא שהמין ויצא לדינא ממ"ש ויש להם ב"ק

100 ז' צו"ל. אברהם

הנה"ל ל' הנה"ל הנה"ל קאראניא זצ"ל

ששואב מים מן הנהר ויש בגופו של הגלגל כמין תיבות דפי דפי שמקבלין המים ומריקים אותן כמו שרגיל אצלנו בגלגל רחים והתיבות הללו אינן נקובות ומימים קדמונים היה המנהג להתר ע"פ חכמי העיר גם המבי"ט חתום עמהם ודבר פשוט הוא בעיני דטעם המתירין הוא כיון שהגלגל עשוי לקרקע וגם מחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ממש ועוד דהמים באים ע"י המשכה וכמ"ש. והרימ"ט גמגם על הוראת אביו ולא עיין יפה דמ"ש ראייה מהא דאפילו כ"ג וכלים הבאים במדה פוסלין כבר כתבתי בסמוך דליתא דהתם כלי הוא אבל הכא נעשו כקרקע עוד הביא ראייה מיש"ש שהיה גדול ואפ"ה פוסל דבר זה שגגה בידו דכלי מתכת לא איתקש לשק וכמ"ש ואפילו לפי שיטתו ג"כ לק"מ דהתם איירי לטבול בתוכו ושיטת הרוקח כבר ישבתי על נכון. ומ"מ לבסוף גם הוא הסכים להתיר וטעם דאין כאן איסור דאורייתא כיון שהמים עוברים מאליהם על כלים אלו וכמ"ש אלא שלשונו אינו מתוקן. ודע דבגלגלים אלו מלבד הטעמים שביארנו יש עוד צד התר אחר לפי שבתלוש אינן ראויין לשום תשמיש כידוע וגם אין דרך לעשות אותם להשתמש בהם בתלוש ועיקר תשמישן למלאות ולשפוך אינו נגמר אלא אחר שנתחברו בקרקע והוי כעין קבעו ולבסוף חקקו שיתבאר בסימן הסמוך. ואל יטעה אדם בלשון הרשב"א שהביא הב"י בסוף סימן זה הגלגלים המעלים מים מן הנהר פוסלין את המקוה אבל הגולים שמחוברים לנהר א"פ דהתם מיירי שבגלגל קבועים כלים ממש שיש להם ב"ק כעין שהביא הרוקח ובהא ודאי פוסלין אם לא שהמים צפין עליהם.

← ויצא לדינא ממ"ש דכלים העשויין לקרקע ויש להם ב"ק כל זמן שלא קבען

בקרקע דינן ככלים ופוסלין את המקוה וכ"ש שאין טובלין בהם אבל לאחר שקבען אף שנעשו כקרקע מ"מ לטבול בתוכו ודאי דאסור מיהו אין פוסלין המקוה דלענין זה נעשו כקרקע ממש. ולפ"ז כל המים הבאים בהמשכה מן הנהר ע"י סילונות אף שבתחלה הן מתקבצים בתוך כלי העומד מחובר היטב בנהר (והוא שיהא ברור לנו שנעשה לקרקע ולא נשתמש בו מעולם בתלוש) וכן המים הבאים בהמשכה ע"י גלגלים כעין גלגל של רחים שלנו העשויים דפי דפי הכל הם מים כשרים מהטעמים שביארתי ואף דלכתחלה אין לעשות מעשה בזה להקל מ"מ היכא דא"א בענין אחר אלא או לתקן מקוה של מי גשמים או מקוה ע"ד הנזכר הנה הדבר ידועה דבמקוה של מ"ג בע"כ צריך להכניס הראש במחלוקת ואפשר בספק איסור דאורייתא כמ"ש בנחל ס"ק טי"ת וכן במקומות שמטהרין המקוה ע"י השקה וטובלין בו אף לאחר שנסתם הנקב שהוא ספק דאורייתא וכמו שאבאר בסימן יו"ד וא"כ בנדון כזה ודאי יש לבחור בדרך השני שאין בו שום חשש לפגוע כלל בדאורייתא ובפרט שביארתי דאפילו ספק איסור דרבנן אין כאן גם יש לנו אילן גדול לתלות בו הוא המבי"ט ואעפ"כ כיון שדבר חדש הוא חלילה לי לסמוך על דעת עצמי אם לא

יסכימו עמי רבותי. L

ו שאלה לבאר הדין בקובע קורה או אבן בקרקע ואח"כ חקקו אם מותר לטבול בהם.

תשובה כתב הטור הלוקח גיגית גדולה וקבעה בארץ אין טובלין בה לפי שכבר היה עליה שם כלי. מבואר מדבריו דוקא שהיה עליה שם כלי קודם לכן אבל אם קובע אבן או קורה בקרקע ואח"כ חקקן מותר וכ"כ הש"ך ס"ק כ"א דאם קבעו ול"ח

8

אה"נ אי נשתנה שמו ע"ז וכבש"ס [ב"ק סג, א] דמעיקרא קציצתא ולבסוף צינור, אבל אנן בחבית או גיגית קיימינן שנקבו נקב המטהרו, ופשוט כשנקבו עדיין שמו עליו ונקרא חבית וגיגית, נהי לדינא בטיל ליה מתורת כלי עד שיחדו לרמונים וכדומה, מ"מ שמו עליו ולא נשתנה ע"ז ולא נשתנה שמו ע"י הנקב, ומש"ה כשחוזרין אחר קביעתו בקרקע וסותמים הנקב ונעשה כלי אין כאן שם חדש כלל. ולא דמי לצינור דמעיקרא היה חתיכת קורה ולבסוף נעשה צינור ומש"ה נמי נקרא צינור שינוי שאינו חוזר לברייתו אע"פ שאפשר שישבר הצינור ויחזור לקציצתא, מ"מ לעולם נקרא שברי צינור ולא קציצתא דהיינו חתיכה קורה.

ואפי' לגי' החדשה שהגיה הגאון מו"ה שכנא בש"ס ב"ק הנדפס בגליון דקושית הש"ס אינה אלא לר"י אבל לר"ז באמת לא קשה משום דאיכא למימר צינור חוזר לברייתו כשישבר יהיה קציצתא, מ"מ פשוט דגיגית שניקבה שם גיגית עליה טפי ואין כאן שינוי השם כלל. וגדולה מזה ר"פ לולב הגזול (לא, א) מעיקרא נמי הושענא קרי ליה. מכ"ש הכא דבין מעיקרא ובין לבסוף גיגית וחבית קרי ליה. ויש קצת לפקפק ולומר דלפי' מו"ה שכנא הנ"ל דהש"ס דב"ק אזלא לר"י אבל לר"ז דקיי"ל כוותיה לק"מ קושית הש"ס התם, ולא אתאינן לתירוץ הש"ס וא"כ ממילא נשארה סוגית ש"ס דב"ב [דרבנן] דרף לא מיפלגי בין קבעו תחלה או לא זרק בשאיבה דרבנן שאני.

מו"מ י"ל מסתיין דפסקי הרא"ש והטור ופי' המשנה להרמב"ם לא מתיישב אלא לפום גי' שלפנינו, א"כ אותו גי' עיקר. בשגם אפי' לאותו גי' י"ל כיון דעכ"פ מוכח לר"י דאפי' בדאורייתא יש לחלק בין קבעו תחלה כו' ולא יחלוק (ר"י) [ר"ז] ע"ז דבהא לא פליגי, ונשאר הדין בידינו כמו שהסכימו כל הקדמונים להתיר בכה"ג.

[ישוב הרמב"ם בפירומ"ש מקושית התוס' יו"ט]

עוד יש לאלוה מילין במתני' דמקוואות פ"ו מ"י האביק כו', וכתב הרמב"ם בפ"י המשנה לפי שהאביק הוא כלי להיותו ניתך לארץ. וזה אמרם ממנו בתוספתא (פ"ה ה"ה) שלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע, והתי"ט מביאוי ומקשה ממנו דהכא משמע

1. ראה לעיל סי' קצח אות ז ובהערה שם.
2. ראה כל הענין לעיל סי' קצח אות יג.

דכל שנעשה לשמש עם הקרקע גרע טפי, ואלו במשנה ט' פ"ח דכלים מבואר דפורנה טהור, אע"ג דתנור וכירים טמאות מ"מ פורנה שאינה עשויה מתחלה אלא לשמש עם הקרקע טהור. והן הנה דברי רמב"ם פ"כ מ"ד דכלים גבי אבוס של בהמה שהבאתי לעיל לחלק בין דף של נחתומים ואבוס לבין ההיא דפורנה, הדין והאבוס אין תחלת עשייתם לשמש עם הקרקע אלא במקרה רוצה לקובעה בקרקע, משא"כ פורנה. יהיה איך שיהיה מבואר שכל שנעשה לשמש עם הקרקע גורם ביטולו מתורת טומאה טפי מאילו לא נעשה לשמש עם הקרקע, ואילו הכא פ"ו משנה יו"ד דמקוואות גבי אביק מבואר בתוספתא הנ"ל ההיפוך, וכל זה רמז בדברי התי"ט שם ובתוס' חדשים שם כתב תי' אלא שלא ביאר יפה ואני אבאר בעזרי, דודאי לענין קבלת טומאה דכל המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה א"כ כל שנעשה מתחלה לשמש עם הקרקע מבטלו מקבלת טומאה, משא"כ לענין שאובים או לענין טבילה בתוך הכלי דהכל תלוי אם הוא כלי או לא. והנה החבור לקרקע לא יבטלנו מהיות תורת כלי עליו דמנ"ל הא, ואלא מצינו בחולין קכ"ט ע"א כמה מילי דאמרין מעשה עץ שימש ואפי' כופת שאור שייחדה לשיבה בטל מתורת אוכל ונעשה מעשה עץ, וכן בית שסיבכו בזרעים ע"ש, ובפסחים דף מ"ה ע"א גבי בצק שבסידקי עריבה ובפירש"י שם מבואר כל זה. וא"כ ה"נ היינו טעמא דבטיל ליה מתורת כלי ע"י שבנאו בכותל דשימש בו מעשה עץ ואבן ושקעו בתומת בנין. וא"כ תינח אם אין דרך תשמישו של אותו כלי בכך ה"ל השקיעה בתוך דימוס הבנין ביטול ושימש מעשה עץ, אבל כלי שנעשה מתחלה לקרקע וכן דרך תשמישו נהי דלענין טומאה קיל ונטהר מטומאתו, מ"מ לא נשתנה שם כלי ממנו ע"י ששקעו בבנין, אדרבא כן הוא דרך תשמישו, ומה לי אם הוא מחובר או תלוש לעולם הוא כלי והטובל בתוכו לא עלתה לו טבילה ומים שבתוכו שאובים הם. L

והנה מלשון הרמב"ם בנוסחא א"י דמייתי תוס' יו"ט פ"ו דמקוואות שם מבואר דהאי אביק היה כלי מתחלה היינו חקקו ולבסוף קבעו ואפ"ה כ' תוספתא משום שנעשה מתחלה לקרקע. והיינו מטעם שבאתי לעיל דע"כ אינו מתבטל ע"י שנבנה בקרקע. משמע הא בלא"ה היה מתבטל אפי' אם היה

ש"ג חתם סופר
יורה דעה
מבין דמאור

בבנין, ואם אח"כ חקקו והשלימו לכלי ה"ל כחוטט בעפר בלבד שלא יקנה שם חדש ע"י החטיטה ההיא דאל"ה פסול משום דקיי"ל שינוי שם קונה. ע"כ הנלע"ד שלא לזוז מפסק ראשונים ויכול ליקח גיגית שלא נעשית מעיקרא לקרקע ולנקבו כשפופרת הנודר שלא על מנת לתקנו בברזא ולקובעה

בקרקע בבנין ולבטלה שם לעולם. ואם אולי יצטרכו לסתום הנקב בברזא אח"כ אין בכך כלום, ומ"מ הואיל והגאון נב"י אוסר לא אסמוך על דברי עד שיסכים עמי גאון מורה הוראה א'. פיוזוג ב' אלול תקע"ו לפ"ק. משה"ק סופר מפפד"מ

תשובה רו

[מקוה המחובר למעין]

שוכ"ט ל"נ הרב הגאון חריף בעל פיפיות עומד לתלפיות כש"ת מה"ו געץ נ"י אב"ד ור"מ דק"ק בא"י יע"א.

נועם מכתבו הגיעני מעולפת ספירים בלהבת אש תורה המה מאירים אורות מורה אחד שצוה לעשות מקוה גיגית אחת תלויה בשלשלאות ומנוקבת כשפופרת הנודר לחברה אל המעיין, וסותמים הנקב בברזא כדי לפתוח בשעה שהיא יורדת לטבול כדי לחבר עם המעיין ברגע הטבילה ולחזור לסותמו מיד כדי שלא יתקררו המים חמין שבגיגית והגיגית נתחזקה בחבושים ויתידות של ברזל. והן כל יקר ראתה עיניו שלדעתו המקוה פסולה לטבול בו ואפשר מדאורייתא נמי כמבואר באריכות מכתבו הראה פנים לכל צד כמראה האופן. הנה עיניו הברולחים לנוכח יכישו העתק תשובתי"א שכתבתי. אמנם בחבית הקבוע בקרקע ונבנה שם אף ע"ג דהתם חבית עגולה והכא תיבה וגיגית ולדעת פרי"מ כיון שעשוי למושב הרוחצים במרחץ ה"ל כלי למדרס. לע"ד כיון שניקב כדינו טרם שיקבע בקרקע תו לא חזי למרחץ דהרי מים יוצאים ולא חזו תו למדרס ומה שסותמים אותו אחר שנקבע בקרקע ה"ל קבעו ולבסוף חקקו ככל הדברים והתנאים שכתבתי בתשובה המועתקת.

[כלי העשוי לקבל ע"י ברזא]

ושם הסכמתי לדברי נב"י (מה"ת סי' קמב) דע"י שהברזא עשוי לכך מעיקרא ה"ל ככלי העשוי לקבל בענין זה. והדרנא בי מפני שמצאתי להגאון

בתשו' בית אפרים ה' יאריך ימיו בחי"ד סי' נ"ג דחה זה בדברים נכונים מאד יעיין עליו. אלא מ"מ מסיים בסוף דו"ל תבנא לדינא שלע"ד אין חשש אם נסתם בברזא של עץ, ומ"מ חוששים לדברי הגאון נב"י ד"ל. וגם בתשובות מאיר נתיבים (ח"א סי' יא) ראיתי שחושש לזה, לכן שפיר דמי לעשות נקב א' גדול כמוציא רמון ולסתמו בסיד וצרורות דרך בנין, וזה יהי' סתום. ועוד יעשו נקב כשפ"ה עם ברזא ולפתוח הברזא בכל עת שבא לטבול וכו' עכ"ל יע"ש. והוא עצה נכונה בענין זה.

→ [טבילה בכלי שנעשה מתחלה לשמש עם הקרקע]

אך כל זה אם היו לוקחים גיגית שלא נעשה מתחלה לשמש עם הקרקע ונוקבים אותו ומבטלו מתורת כלי, ומה שמחברו אח"כ עם הקרקע, ה"ל מעשה בנין ככופת שאור שייחדו לשיבה, אז מותר לטבול בו אם יש בו כשיעור אפי' כשהנקב סתום לגמרי, דלא הוה טובל בכלי אלא בקרקע ממש. אך כלי שנעשה מתחלה לשמש עם הקרקע נהי' דלענין קבלת טומאה אין כאן בית מיחוש לא מטעם הכלי ולא מטעם הברזא, כיון שנעשה מתחלה לשמש עם הקרקע, מ"מ לפסול המקוה ומכ"ש לטבול בתוכו פסול מטעם כלי, ואין הבנין בקרקע מבטלו להתיר הטבילה בתוכו כשהנקב סתום.

ועוד לע"ד דוקא בנין בקרקע ממש מבטלו נהי' דלא בעי' שיהי' קבור ושקוע בתוך קרקע ואפי' עומד ע"ג קרקע ומרחו בטיט מהני וכמ"ש ש"כ סי'

תשובה רז

- א. יחכן שהכונה לתשובה הקודמת וכן הדברים שהובאו להלן זו נמצאים לעיל סי' רה. ועיין גם לעיל סי' קצח.
- ב. ראה לעיל סי' קצח אות ו במה שהביא ממרכבת המשנה המשמע ההם דליכא נפ"מ היכן נקבו בחלוש או במחובר.
- ג. ראה לעיל סי' קצח אות ו והערה שם.

ר"א ס"ק כ"ה, מ"כ בשלשלאות איננו אלא שלשלאותיו ואיננו בנין בית אפרים לא עמד ב מה שכתבתי נכון. אך נ לן בה דוודאי באות' ו ראייה מטיטרוס פ"ב דכי סתום אין המים יוצאי פקק העלין מוציא המ דאי מוציא המים דרך מפה ומפה באותו שי וסברא זו בעינה כ' דכשמסיר הברזא ונוט מקלחים מפה ומפה ב ובמב"מ [ח"ג] סי' ע סקפ"ב הוה בקרקע והיו נקובים ל והמים מקלחים מההר נכנסים בנקב זה ויוצא היה בתחתיתו היה מו לא נתבטל מתורת כי מהנקבים אע"פ שהח

[תמיהה] ותמיה על הכ"מ פ"ו שכתב רמב"ם מתחלה נקבים כמוציא כן מההיא דשולי קו (כלים פ"ד סוף מ"ג). ונ וראב"ד כלל לדינא אי אלו משתמשים בהם ב וה"ל כסלון של פת פ"ז מכלים. ולראב"ד ולדינא שניהם אמת שיהיה דעת הרמב"ם אותו דבר שנעשה ע כשבירה ופתיחה יהיה ויהיה דומה לכלים שע הגע עצמך אם יעש

ד. ועי' חסדי דוד לתוספתא ת. יעוין חו"א על הרמב"ם

ר"א ס"ק כ"ה, מ"מ תיבה או גיגית התלוי בשלשלאות איננו אלא כלי גמור העשוי לטלטל ע"י שלשלאותיו ואיננו בנין המבטלו מתורת כלי. והגאון בית אפרים לא עמד בזה לחלק כנ"ל, ולע"ד נראה מה שכתבתי נכון. אך מ"מ בשעה שהכלי פתוח לית לן בה דוודאי באות' שעה אין שם כלי עליו. ואין דאיה מטיטרוס פ"ב דכלים (מ"ו) דהתם כל זמן שפיה סתום אין המים יוצאים מנקבי הטיטרוס וכשמסיר פקק העליון מוציא המים דרך הנקבים, אבל פשוט דאי מוציא המים דרך פי הכלי באופן שיצאו המים מפה ומפה באותו שעה, בטיל ליה מתורת כלי. וסברא זו בעינה כ' הגאון בית אפרים הנ"ל, דכשמסיר הברזא ונוטל ידיו דרך פי הכלי והמים מקלחים מפה ומפה בטיל ליה מתורת כלי באותה שעה.

ובמכ"ט [ח"ג] סי' ע"א דרמיו עלה הש"כ סי' ר"א סקפ"ב הוה עובדא שהיו חביות שקועים בקרקע והיו נקובים למעלה ב' נקבים זה נגד זה, והמים מקלחים מההר דרך שני נקבים אלו למקוה נכנסים בנקב זה ויוצאים בנקב שכנגדו. וכתב אילו היה בתחתיתו היה מותר אלא יען שהנקבים למעלה לא נתבטל מתורת כלי מפני שמקבל מים למטה מהנקבים. אע"פ שהתם כך תשמישתו מ"מ היה מותר. **ל**

[תמיהה בכסף משנה]

ותמיהה על הכ"מ פ"ו מהלי כלים הלי ג' שעל מה שכתב רמב"ם שם שכלי גללים שעשוי מתחלה נקבים כמוציא רצון מטמאין כתב שיצא לו כן מההיא דשולי קורפיות וכו' יושבים מסומכים (כלים פ"ד סוף מ"ג). ובמ"כ לע"ד לא פליגי רמב"ם וראב"ד כלל לדינא אלא דרמב"ם לפי גירסתו כלים אלו משתמשים בהם כדברים היותר גדולים מרמונים וה"ל כסלון של פת שיעורו כמוציא ככרות במ"ג פ"ז מכלים. ולראב"ד כלים אלו תשמישן ברמונים ולדינא שניהם אמת ובגירסא בעלמא פליגי, אבל שיהיה דעת הרמב"ם שאם הכלי אינו ראוי לקבל אותו דבר שנעשה עבורו רק שתחלה היה נעשה בשבירה ופחיתא יהיה נקרא עשוי לקבלה בענין זה, ויהיה דומה לכלים שעשויים לקבל עומדים מסומכים, הגע עצמך אם יעשה חביות בלי שולים להניח

לארכו שיכנסו מים כזו ויצאו כזו יהיה נקרא עשוי לקבלה בענין זה, ע"כ דברי כ"מ תמוהים בעיני לע"ד.

ובנידון שלפנינו בלאה"נ אינו דומה לעשוי לקבל בענין זה שהרי אדרבא הנקב אינו עשוי לקבל מי המעיין שתחתיו, שאין אנו צריכים הכלי הזה להכניס מי מעיין שהרי המעיין לפנינו ונוכל לטבול בתוכה כרצונינו, והכלי עשוי לקבל חמין ולחצוץ בפני מי המעיין שלא יכנסו לחוכו, וכל שאנו עושים נקב בכלי אנו מבטלים כוונתינו שנתבטל חציצת הכלי בפני המעיין ומתחבר' מים חמין עם המעיין ומתבטל קצת חמימתן נמצא נקב כזה מבטל מתורת כלי בלי ספק.

ונבוא למ"ש פר"מ אורות החשוקים היתדות של ברזל הקבועים בו להחזיקו דה"ל המעמיד דבר המקבל טומאה, הנה הא דהכל הולך אחר המעמיד בשבת ט"ו ע"ב אינו ענין לכאן דהתם ענין אחר הוא כמ"ש תוס' שם ד"ה ור"מ. אך בשבת נ"ט ע"ב לכולהו אמוראי אתי סתם מתני' כר"נ דאין הולכים אחר המעמיד, והרא"ש שלהי ע"ז (סי' לה) מסתפק אי הלכה כסתם משנה זו, ומקום ספיקו דמתני' דכלים פ"ג (מ"ו) היא כרבנן, ואי יש סדר למשנה בב' סדרים א"כ הלכה כסתמא בתרא. ועמ"ש רא"ש ר"פ כל הברש (סי' ב) ותוס' ר"פ אין מעמידין (כב, א) ומג"א סס"י תפ"ט (סקי"ז). והרמב"ם (הלי שבת פ"ט ה"ג) פסק לענין שבת כסתם משנה דשבת דאשה חייבת חטאת ולא אויל בתר המעמידו, ולענין טומאה פסק (בהלכות כלים פ"ד ה"ו) כסתם משנה פ"ג דכלים כרבנן דר"נ, ופר"מ הרגיש בסתירת הרמב"ם בזה". והנה יעיין בשבת פ"א ע"א [בתוס'] ד"ה חפי כו' שדבריהם תמוהים, וכבר נתעורר עליהם במהרמ"ל שם.

[בענין הכל הולך אחר המעמיד]

והנראה לע"ד דיש לדקדק בברייתא דמייתי בשבת נ"ט דמסיים וחכמים אומרים הכל הולך אחר המעמיד חכמים היינו ת"ק. תו יש לדקדק דבמתני' דכלים (יג, ו) אין זכר למו מדבר המעמיד, אלא מטעם עץ המשמש המתכת דהכל הולך אחר העיקר הכלי ולא אחר המשמש יע"ש. ועוד יעיין

ד. ועי' חסדי דוד לתוספתא כלים כ"מ פ"ו ה"ו שו"ת צמח צדק (החדש) יור"ד סי' קנ"א אות י"א שג"כ חמור על הכס"מ. ה. יעוין חז"א על הרמב"ם הלי שבת שם ובס' נחלי רבש (להגרי"ד במברגר) דיני חליצה סי' קצט סקל"א.

ממנו מ' סאה כו'. מיהו י"ל מי המעיין רבו על השאובין ואו אין לחוש וק"ל להראב"ד לוקמא מתני' דפ"ק דתמורה מים שאובין פוטלין המקוה לפי חשבון דמיירי במקוה שיש בו מ' סאה מים כשרין ושפכו לתוכן שאובין וחזר ונטל סאה כו'. ולסלק חשש זה לכאורה נ"ל לעשות השקה קודם מילוי המים חמים ולסותמה ולשפוך מים חמין דאע"ג לרי"ו בש"ך ס"ק כ"ב לא מהני ההשקה כשחזר ונטתם והש"ך חשש לו היינו במים שאובין ממש. אבל בני"ד דלהש"ע כשרה בלא"ה אין לחוש לרי"ו נגד הרא"ש. מיהו ז"א דמ"נ למי אנו חוששים לצאת דעת ראב"ד והרי הראב"ד עכצ"ל דס"ל כרי"ו ולא כהרא"ש דהא בהא תלוי והיינו הך ממש דאת"ל דס"ל כהרא"ש דמקוה שאוב ממש שנטהר ע"י השקה אפי' נסתם טהור כ"ש שראוי להיות כשר מקוה שיש בו מ"ס כשרים ושפכו לתוכו שאובים דעדיף מהשקה וחזרו השאובים ככשרים וא"כ מה בכך שחזרו ונטלו כו' א"ו ס"ל כרי"ו. וא"כ אם באנו לחוש לסברתו עכצ"ל שיהיה הברזא פתוח בשעת טבילה וזה א"א מפני שיהיה כזוחלין. ע"כ נ' ליוהר שיכנס בה מ"ס מים כשרין דוקא:

סימן קעב

מכתבם

הט' הגיעני עיהי"פ העבר בענין תיקון המקוה. אשר נסתפקו מעלתם ב' ספיקות. הא' אם מעכב לדינא מה שהשוליים הם רחוק מן הרצפה הגם שהוא מחובר לדפנות שהדפנות הם מחוברים לקרקע. ב' אם נצרך נקב בשוליים. כי הנה בענין הספק הראשון הנה ודאי יש קפיידא מדינא שיהיו השוליים קבועים על הרצפה ממש וכמ"ש בש"ע סי' ר"א סעיף ז' יקבעו בארץ כו' עד שיקבעו בארץ כו' או אם הוליתו ע"ג הארץ כו' והיינו שהשוליים מחוברים לקרקע ממש או לרצפה עכ"פ כמבואר בדברי כאאזמור"ר נ"ע. והטעם הוא מתבאר ממש הרב"י שם ובכ"מ פ"ו מהלכות מקוואות ה"ד דלהרמב"ם תרת"ו בעינן חדא דניקב נקב המטהרו ועוד שיקבעו בארץ הובא בש"ך שם ס"ק כ"ה וגם הרא"ש אע"פ שאינו מפרש התוספתא כהרמב"ם וכמ"ש הש"ך מ"מ כ' בהל' מקוואות שלו סי' ח' ויושיבנה על הארץ כו'. אלא דמ"מ נלע"ד דלאו דוקא על הארץ ממש אלא היה ע"ג דבר המחובר לקרקע. דכיון דכל עיקר טעם הישיבה ע"ג קרקע הוא כדי שיהא הוכחה שהוא דבר של בנין כמ"ש הב"י והש"ך שם א"כ בהכי נמי הוי הוכחה. ועוד דכך מתבטל מתורת כלי ע"י חיבורו לדבר המחובר לקרקע. כמו ע"י חיבור לקרקע. ורא"י לדבר דף של נחתומי שבכ"ב דס"ו ע"ב והנה הדין מחובר לכותל בנין והכותל מחובר לקרקע ומשמע בגמרא שם דדמי למחובר לקרקע ממש. שהרי הקשו שם מזה על צינור שקבוע בקרקע ממש ואמרו אי רבנן אפי' קבוע ולבסוף חקקו נמי. ומאי קושיא דלמא שאני דף שאינו מחובר רק לכותל משא"כ בצינור א"ו דלא שנא. וכן משמע ממש בתשובת הרשב"א ח"ג סס"י רכ"ח ובתשובה להרמב"ם סי' רכ"ז אבל אם היה מחובר הצינור לקרקע בטל הוא לגבי קרקע ואינו מקבל טומאה ולא עוד אלא אפי' מחובר לדבר המחובר לקרקע כטבעת שבדלת אינו מקבל טומאה כו' והובא ב"י סי' ר"א קרוב לסופו ובש"ע סעיף מ"ח ע"ש בבאר הגולה ומקבלת טומאה יש ללמוד בזה לענין חשיבות כלי לפסול מקוה א"כ כיון דבשניהם בזה מטעם א' אתינו לה דהיינו משום דהוי כמחובר לקרקע. וא"כ אין אנו למדים מזה רק שהחיבור לדבר המחובר לקרקע הרי הוא כחיבור לקרקע והיכא דהחיבור לקרקע מהני גם החיבור לדבר המחובר לקרקע מהני. והלכך כיון שהשוליים שבמקוה שלכם מחוברת להדפנות והם מחוברים לקרקע ה"ו כאלו ה"א מחוברת לקרקע ממש. וכן יש ללמוד מדברי

כאאזמור"ר נ"ע שכ' שיושיבו התיבה ע"ג ב' נסרים וע"ג רצפה וע"י מסמרים מתחברת לנסרים ולרצפה. והנה הנסרים קבועים ברצפה והרצפה היא נסרים הקבועים בקרקע אלא דמחובר לדבר המחובר לקרקע כמחובר לקרקע ממש דמו. והגם שיש לדחות דשאני התם דסתמא עובי הנסרים והרצפה הם פחות מג' טפחים וכל פחות מג' לקרקע קרקע הוא כדאיתא בשבת ד"ז א' מ"מ מדלא התנה כן ג' שאין לחלק וכמו שנת'. ועוד דנדון דידן עדיף שהדפנות הן הן מגוף המקוה והן עצמן מחוברין לקרקע ממש. והגם שאין כל השוליים קבועי ויושבי על הארץ רק ראשי וקצות השוליים הקבועים בדפנות מ"מ נ' שאין זה קפיידא מדינא כיון דדרך בנין בכך ואנו בעי' שיהא הוכחה שהוא דבר של בנין כו'. ועוד אפשר לצדד קצת ולומר דמ"ש בש"ע עד שיקבעו בארץ. אינו אלא לאפקוי שלא יהיה אויר מפסיק בינו לארץ. אבל בני"ד שעושי' כן מצד עומק המים שיהיה הקרשי' מבדילי' בין מים עליונים למים תחתונים לית לן בה כי מיא כארעא סמיכתא היא והווי כאילו הקרשים מונחים בארץ וכדאיתא סברא זו בגיטין ד"ח ע"א דאפי' את"ל דעציץ המונח ע"ג יתידות לא הווי כמחובר לקרקע משום דאויר מפסיק. מ"מ ספינה שבנהר חשוב כמחובר לקרקע דהמים אינן מפסיקי' משום דכארעא סמיכתא היא. ואף שהרמב"ם פ"א מהל' תרומות הכ"ג נ' דלא ס"ל סברא זו שהרי פסק שם כו' יהודה דבעי' שיהיה הספינה גוששת היינו משום דלשיטתי' אויל בפ"י המשניות פ"ב דחלה מ"ב דס"ל דר' יהודה אינו חולק. אבל לפמ"ש הר"ש שם דחולק א"כ ודאי דהלכה כרבנן וא"כ י"ל דסברא זו אמת ואף לפ"ד הרמב"ם י"ל דסברא זו אמת בני"ד וגבי ספינה שאני משום דעשו"י לברוח וע' תוס' גיטין ד"ז סעי"ב. אלא שאע"פ שאין המים מפסיקים מ"מ לא חשוב קבוע בארץ שהרי אינה מחוברת למים כ"כ רק מונחת עליהם. אבל כיון שמחוברת היטב בדפנותי' מן הצד ומתחת א"כ ודאי חשוב קבוע בארץ. והלכך מצד הספק הראשון אין לפקפק בנ"ד. גם אין לחוש משום גזרת מרחצאות שהחמיר בזה הלבוש סי' קצ"ח סעי' ל"א כי כבר השיגוהו האחרונים כמ"ש הב"ח והש"ך ובס' סדרי טהרה האריך בזה:

ובנדון הספק הב' אם צריך נקב בשוליים כלל. והיינו שדעת מעלתם לומר שאפשר א"צ נקב בשוליים כלל מפני שלא היה עליו שם כלי בתלוש. וכן משמע בב"ח סי' קצ"ח סכ"ט וז"ל אבל אם לקחו נסרים ובנו ד' מחיצות בארץ מסביב גם מלמטה עשו שוליים וצורתו כמו כלי אין שם ספק דפשיטא דשרי לטבול בתוכו כיון שלא היה עליו שם כלי קודם שקבעום כו'. ור"ל דמה"ט אין בו משום חשש מרחצאות ולא משום טבילה בכלים. וכן משמע בטור ובהגה' רמ"א סי' ר"א סעיף ז' שכ' ובלבד שלא יהיה תוך כלי שחקקו ולבסוף קבעו כו' משמע הא לא היה עליו שם כלי בתלוש ש"ד וכ"כ להדיא הלבוש שם. (אלא שלפ"ד הלבוש י"ל שבני"ד יש משום גזרת מרחצאות כמ"ש סי' קצ"ח סל"א ול"ד לכלי דלקמן סי' ר"א ס"ו כו'. אבל כבר נת' דהא ליתא לפ"ד כל האחרונים) אבל באמת יש בדבר צע"ג וכבר עמד בזה מוהר"ש הובא בסדרי טהרה סי' קצ"ח סס"ק ס"ג וז"ל אפי' לא היה עלי' שם כלי מקודם כגון קעב ואח"כ חקק בית קבול אסור כיון הא דאין טובליו בתוך כלים מדאורייתא היא (כמ"ש בתוס' בב"ב דס"ו ר' וכו"כ הרא"ש פ"ז דב"ק סי' ג' בשמו ובסוף נדה בהל' מקוואות) ועוד מקוה שכולו שאוב להר"ש והרא"ש מדאורייתא היא פסול כו' ומוכח בסוג"י בב"ב דס"ו דר"בן דדף של נחתומי לא מהני אפי' בקבעו ולבסוף חקקו אלא בדרבנן ע"ש. וכן מצאתי בס' נאר יעקב דפי"ג עמוד ז' ומה שתירץ שם דהטור ס"ל כר' אליעזר וכמ"ש רש"ם אמת שכן משמע

אנא ורגנא אמת אחרינא
מחוקא וכו'

באה"ע סי' קי"ג שהעתיק הטור ואצטרבולין, אבל מ"מ בטור ח"מ סי' צ"ה הביא ב' דעות בזה ובפרישה שם כ' שהטור ס"ל כבעל העיטור שהביא שם סעיף ז' דאין הלכה כר' אליעזר אלא כרבנן דרף ע"ש. וכן דעת הרמב"ן בחידושו בב"ב שם דס"ו שהביא מזה ראי' דמקוה שכולו שאוב כשר מדאורייתא וז"ל תדע שהרי צינור שקבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל את המקוה כלל ואפי' בתחלה וטעמא משום דשאובה לאו דאורייתא עכ"ל. מכלל דבדאורייתא לא מהני קבעו ולבסוף חקקו. וא"כ לענין לטבול בתוכה שהוא מדאורייתא להרמב"ן נמי לא מהני. וכ"ש לדידן דס"ל דכולה שאובה נמי דאורייתא כמ"ש רמ"א סי' ר"א דס"ל ולפ"י בצינור שם צ"ל כמ"ש מהרש"א דמירי ביש רוב בהכשר גם בפ"י המשניות להרמב"ם רפ"ד דמקוואות משמע נמי דה"ט דצינור שקבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל את המקוה היינו משום שהעיקר אצלנו שאובה דרבנן כו' מבואר להדיא דבדאורייתא לא מהני. וא"כ כיון דלפ"ד הני רבנותא לא מהני הא דקבעו ולבסוף חקקו בדאורייתא ודאי שא"א להקל מכתחלה עכ"פ באיסור כרת דהיינו לטבול בתוך דבר שקבעו ולבסוף חקקו בו בית קבול עד ששב כלי. אא"כ יעשה בו נקב לבטלו מתורת כלי. וכן נ"ל ראי' מדברי כאאומ"ר נ"ע שעם היות שכי' שלא יחבר השוליים אל הדפנות עד שיעשה תחלה נקב בקצה השוליים בכדי שלא יהיה עליה תורת כלל. מצולם. עכ"ז כ' שם אח"כ ואעפ"כ אינה נעשית כלי ע"י סתימה זו של סיד דוקא. ור"ל לפי שאין זה חשוב סתימה מעליותא. אבל אם סתם בדבר שחשוב סתימה כגון אפי' בסיד עם גפסיס דהוי סתימה כמ"ש בש"ע סי' ר"א סעיף מ' נעשי' כלי ונפסלה המקוה ואמאי כיון שנעשי' כלי אחר שקבעו ובעודה בתלוש לא היה עליה תורת כלי א"כ ה"ל קבעו ולבסוף חקקו דאינו פוסל המקוה אי' ס"ל להחמיר כמ"ש לדוקא בשאיבה דרבנן הקילו בקבעו ולבסוף חקקו ולא בפיסול דאורייתא דהיינו לטבול בתוכו. ומ"מ עדיין יש מקום לומר שבנ"ד אין צריך נקב משום ש"ל שגם עתה לא הוי כלי עדיין מצד כמ"ש לפי המבואר במכתבם אופן הבנין וז"ל שהעמדנו שלופעס בתוך המקוה הישנה מחובר לקרקעית המקוה ועשו פאזין שיכנסו בתוכה הנסרים כמו בנין גמור עכ"ל. אשר לפי הנראה לא נתחברו הדי' שלופעס זה לזה היטב בקורות וצאוות מזה לזה ובמסמרים עד שכשהיו מוציאי' הבנין מתוך הקרקע לחוץ היו יכולים להנטל כולו כאחת. אלא היו נפרדים איש מעל אחיו השלופעס והנסרים זה מזה. לפי שהשלופעס שהם נושאי הנסרים אינו מחוברים זה לזה כ"כ רק הם מחוברים לדופני המקוה גדולה. ובעודם מחוברים שם עומדין במקומן ומחזיקי' הנסרים והיה הבנין אחד אבל בפני עצמן אין להם חיבור כ"כ. וכדרך שאר איזורים שבנין במרתף וכה"ג. כן נראה לי צורת הבנין ממכתבם. ואם כן הוא כדבריהם, קרוב הדבר מאד דגם אפי' בלא החיבור לקרקע לא חשיבא כה"ג כלי. ויש ללמוד דבר זה מ"ש הרמב"ם ספ"ה מהלכות כלים וז"ל הספסלין שבפונדקאות ושל מלמדי תינוקות אע"פ שהן נקובים ומכניסים בהם את הרגלים טהורים. קבעו בהן רגלים במסמר מקבלים טומאה. זה הכלל כל שניטל ואין רגליו ניטלות עמו טהור. וכל שניטל ורגליו ניטלות עמו טמא עכ"ל הובא זה בס"ט שם. אלמא דכל שניטל ואין רגליו ניטלות עמו אע"פ שיעודו בו ועומד לו ויכולים ליש עליו. המה חשובים כנפרדים ולא הוי לענין טומאה. וה"נ לנ"ד לא חשוב הבנין כלי מה"ט. ואע"ג דלכאורה אין ראי' כ"כ מקבלת טומאה לגבי מקוה דיש לומר דאע"ג דלגבי קבלת טומאה לא חשיבא כלי מ"מ לגבי פיסול מקוה חשוב כלי. שהרי שנינו רפ"ד דמקוואות המניח כלים תחת הצינור א' כלים גדולים וא' כלים קטנים ואפי' כלי

אבנים וכלי גללים וכלי אדמה פוסלין את המקוה. דאלמא דאע"ג דלגבי קבלת טומאה לא חשיבא כלי מ"מ לפסול את המקוה חשיבא כלי. וכ"ש לענין לטבול בתוכו. אך מ"מ לא דמי דהתם כלים שלימים ניהו אלא דרחמנא מעטיגוה מתורת טומאה. אבל מ"מ חשיבא כלים לכל דבר שצריך כלי (אפי' מדאורייתא) כמו לענין קידוש מי חטאת כדתנן בפ"ה דפרה. ולענין נט"י בפ"ק ידיים. והלכך חשיבא נמי כלי לפסול המקוה. אבל הא דכל שניטל ואין רגליו ניטלות עמו טהור היינו משום דחשוב כשבר כלי וגרע מיני' אין לחלק בזה בין קבלת טומאה לפיסול מקוה. שהרי כל המקוה ג"כ כמ"ש הרמב"ם והש"ע סי' ר"א סעיף ז' ונקבו נקב המטהרו כו'. ואף שהראב"ד בהשגות רפ"ו הולק שם וס"ל דלענין לטבול בתוכו לא מהני נקב המטהרו אלא כשפ"ה דוקא ורמ"א הביא בש"ע שם דעה זו ב' י"א ונרשם שם טור והרא"ש בתשו'. מ"מ לפמ"ש הב"ח שם ס"ב וסעי' מ"ב אין כן דעת הרא"ש והטור מדינא אלא להחמיר בלבד וכ' שם שהראב"ד הוא יחיד בדבר. ועוד י"ל דגם להראב"ד אע"פ דחשיבו' ביטול מתורת כלי לענין טבילה בתוכו לא תליא בביטול מתורת כלי לענין קבלת טומאה מ"מ בניד' יודה ג"כ שהרי חשיבות כלי לענין קידוש מי חטאת נ' לכאורה דשוה למקוה עכ"פ כדמוכח בפ"ה דפרה משנה ז' ובפ"ד דמקוואות מ"ד. וגם בפ"ה דפרה מ"ה משמע קצת דשוין הן דלענין חיבור ע"י נקב בעי' כשפ"ה כמו בעירוב מקוואות פ"ו דמקוואות מ"ז. ולענין אם היו המים צפים על גביהם דסגי בקליפת השום במי חטאת ה"נ במקוואות כמ"ש בפ"ו דמקוואות מ"ח ועש"ך סס"י ר"א ס"ק קי"ט. וכיון דשוין הן הנה יש ללמוד מ"ש במשנה ספ"ה דפרה שני אבנים שהקיפו זו לזו ועשאו שוקת כו' עשאו בסיד או בגפסיס והו' יכולות להנטל כא' המים שביניהן מקודשין. וכ' הראב"ד פ"ט מהל' פרה ה"ז וז"ל שלא באה זו הפסקא אלא ללמד שאינו נעשה שוקת כלי בחיבור שתי אבנים כו' או אפי' היה שוקת כלי ונחלק אע"פ שחיברם אם לא שחיברם בסיד וגפסיס כדי שניטלו כאחד אינו כלי לקדש בו עכ"ל. וגם לדברי הרמב"ם שם הדין אמת שאע"פ דמשמע שם מדבריו שבחלק שנתן האפר המים מקודשים אע"פ שאין ניטלי' כא' כבר תירץ הכ"מ דמירי שאין מים נוזלים ממנו וה"ל כלי לענין זה ע"ש הובא בתו"ט ג"כ שם. אבל עכ"פ מודה דאין נקרא חיבור אלא כדי שיהיו יכולים להנטל כא'. וכמ"ש ספ"ה מהל' כלים הנ"ל. וכן משמע להדיא בפ"ה דפרה מ"ח עשו לה עטרה של טיט והלכו המים לשם אם היה בריא כדי שניטל עמה כשרים ופסקה הרמב"ם ג"כ בפ"ו דין ה'. אלמא דכל שאינו ניטל עמה לא חשיב חיבור להיות נקרא כלי א'. ומעתה בניד' ג"כ אם אין כל השלופעס והנסרים יכולים להנטל כא' מצד שאינו מחוברים ע"ד הנ"ל הרי אינן חשובים כלי כלל אפי' היה בתלוש. וכ"ש כשנעשה כלי כזה בחיבור לקרקע. מיהו לפי הר"ש שם ספ"ה דפרה אין מקום לדין זה אך תימא איך יחלוק על משנה דעטרה הנ"ל וצריך לומר דבספ"ה מירי כשקידש בשני החלקים וג"כ כשיש תורת כלי על כל א' בפ"ע. וכמ"ש הכ"מ לדעת הרמב"ם. ולפ"י גם לדבריו הדין אמת. ואע"פ שעדיין יש לדחות לדעת הראב"ד רפ"ו דמקוואות ולומר דפיסול כלי לקידוש מי חטאת לא הוה כלי לפסול את המקוה אבל מ"מ לענין טבילה בתוכו אין שוי' דהא בפרה פ"ה מ"ז משמע דנקב כ"ש מלמטה לא הוה כלי לקידוש מי חטאת אע"פ דעדיין פסול לטבול בתוכו להראב"ד. מ"מ נ"ל דכשאין ניטל כא' לא חשוב כלי כלל ואפי' לטבול בתוכו ש"ד והוא נכון מצד הסברא. וגם אנו מוכרחים לחילוק

13

כנ"ל יעשו כן ואעפ"כ יעשו ג"כ הנקב טפה על טפח כי אין זה ענין לזה כמובן: **ל**

סימן קעג

אם אפשר להכשיר מקוה שיש בו חשש מים שאובים ע"י שיטילו לתוכו יין שישתנו מראה המים שבמקוה למראה יין:

נראה ודאי דלא מהני. דדוקא ג' לוגין שנפל לתוכן יין ונשתנו מראיהו אינו פוסלים. במשנה פ"ז דמקוואות. אבל כשכבר נפסלה המקוה ע"י ג' לוגין שאובין ונקי עליה שם פיסול לא מהני ע"י שיטנו מראיה ע"י הטלת יין. שהרי שנינו פ"ג דמקוואות מ"ב כיצד הבור שבחצר ונפלו לו שלשה לוגין לעולם הוא בפסולו כו' ולא תנא תיקון ע"י שיטנו מראיו. א"ו דלא מהני שינוי מראה רק כשנשתנו כן השאובים קודם שנפלו למקוה. ולא נקרא על המקוה שם פסול. וע"ש כה"ג במשנה רפ"ג. ודוגמת חילוק זה ג"כ במשנה ד' פ"ד דמקוואות אימתי בזמן שמתערבים עד שלא יגיעו למקוה שאז מתבטלים השאובים ברוב. משא"כ כשנמשכים בלי תערובות יעו"ש בפי' הרא"ש. כך י"ל שינוי מראה מבטל השאובים קודם שנפלו במקוה ולא כשכבר נפלו. והגם שבתוספתא דמקוואות פרק חמישי הביאה הב"ב סי' ר"א דס"ט ע"ג מקוה שאין בו מים מ"ם סאה ונשתנו מראיו אינו נפסל בשלשה לוגין. וכתבה הראב"ד פ"ז מהל' מקוואות. ופסק כן רמ"א סעיף כ"ט בהג"ה. הרי מצינו קולא חדשה. דכמו הג' לוגין שנשתנו מראיהו אינו פוסלין כך המקוה שנשתנו מראיה אינה נפסלת בג' לוגין. א"כ כמ"כ י"ל שגם שנפסלה בג' לוגין מהני שינוי מראה. אך באמת לא דמי. דבדין התוספתא נשתנו מראיה קודם שנקרא עליה שם פסול. משא"כ לאחר שנקרא עליה שם פסול י"ל לא מהני מה שנשתנו מראיה להכשירה אע"פ דמקוה שאוב שנגלד כשר משום מים שאובין כמ"ש בב"י שם דס"ט ע"ד נגלד שאני. ופשוט הוא. ע"כ ודאי אין להקל ח"ו ע"י זה. ע"כ כדי לנקות המקוה צריך לנהוג כמ"ש בשו"ע סעיף מ"ם שיקוב הכלי בשוליו כל שהוא. ובבאה"ט ס"ק סמ"ך בשם הב"ח דנהגו לנוקבו ככונס משקה. ובודאי בדליים של עץ יש לנוקבו ככונס משקה דוקא. ששיעור זה נזכר בגמרא פרק כל הבשר דק"ו ע"א. ואם הין מנקים רק בדלי אחד היו יכולים לנקות בדלי שלם עיין בשלטי הגבורים פרק המוכר את הבית מהו דמכיל אחד רחוק שיפלו ג' לוגין מים שאובים. וא"כ מה שיפול מכלי זו בדלי אחרת אין מצטרף כיון שלא התחיל השני עד שלא פסק הראשון. אך בנד"ז שהמקוה עמוקה מאד יוכל להיות שיפול מדלי אחד שלשה לוגין. ע"כ צריך לנקוב הדליים ככונס משקה ואזי יוכלו לנקות המקוה אף בדליים הרבה. ושיעור ככונס משקה מבואר בטוש"ע א"ח רס"י קנ"ט דהיינו שאם שימו אותו על המשקים יכנסו בתוכו דרך הנקב והוא מבואר בגמרא בנדה פרק בא סימן דמ"ט ע"א ח"ר כיצד בודקין כו' וכת"ק ולא כו' יהודה ועיין תוספות שם ד"ה אם כונסה. במ"ש לאו היינו ככונס משקה דהכא כו' מיהו אפשר דהואו כונס משקה הוי כדהכא כו'. נענין בעבורך ערך כנס. לא הזכיר בענין כונס משקה רק כמ"ש כאן. ולא ב' מיני כונס משקה. וכן משמע מדפליגי ת"ק וריה"ו בשיעור כונס משקה ושניהם שוים דלא יש עוד כונס משקה ששיעורו גדול יותר. והנה הב"י בא"ח סי' קנ"ט הביא מ"ש מהרי"ק שורש כ"ה דשיעור כונס משקה הוא נקב רחב כמו עדשה אחת וכ' שהוא ע"פ מ"ש התוספות הנ"ל בתחלה. לפי' לפמ"ש התוספות א"כ מיהו אפשר כו'. אזי גם

זה לדברי האומרים שגם בקבעו ולבסוף חקקו חשוב כלי לפסול הטבילה בתוכו. דאל"כ לדבריהם א"א לעשות בנין בתוך הקרקע שכשיש לו ד' מחיצות ושוליים הרי צורת כלי עליו והחיבור לקרקע לא מהני לבטלו א"כ האיך מצאנו ידינו ורגלינו בכל המקואות הנעשות בענין זה מבערווענש או מנסרים כמ"ש הב"ח וע' בלבוש סי' קצ"ח סל"א בענין מקוה דלובלין. ומה הוא הגדר להבדיל בין זה לכלי. א"ו צ"ל דכל שאין יכולים להנטל כא' מצד רוע חיבורם לא חשוב כלי. ולפי' בנ"ד אם צורת הבנין כמש"ל לא היו צריכים לנקב בשוליים כלל וכ"ש שלפי' לא היה מקום להסתפק כלל בדין הראשון. אלא דמ"מ מסתפינא להקל למעשה ובפרט בלכתחלה ובמידי דאפשר לתקוני. לכן נ"ל שיעשו נקב טפח על טפח כמ"ש כאאזמור"ר נ"ע ובכדי שיסתם יפה יעמידו שלופ תחת הנסר שבו הנקב והשלופ יהיה תחוב היטב בקרקע המקוה הגדולה ויגיע עד סמוך לנסר שבו הנקב וע"ג השלופ יתנו ג"כ נסר חלק שיגיע מתחת נגד הנקב שיהיה נסתם יפה וכמ"ש אאזמור"ר נ"ע לענין מקוה שלו. אך לא יסתמוה ע"י הכנסת עץ לתוכיה הנקב ממש. עמ"א סי' קנ"ט ס"ק ו'. רק יכולים לסתום בסיד ככתוב שם. ובוה סגי גם אם אין צורת הבנין כמש"ל אלא מחובר היטב. ואע"ג דיש מחמירים שיעשו הנקב טרם שיקבעו בקרקע מ"מ כבר חלק ע"ז בבא"י. ועוד דהיינו דוקא כשהיה שם כלי ע"ז בתלוש משא"כ ככה"ג. ומ"מ עוד זאת נלע"ד שבאם שאפשר לעשות השוליים מנסרים שאין רחבים כ"כ שיהיה כל א' ראוי למדרס הרגל בפני עצמה כ"א ע"י חיבורו הרבה נסרים יש לעשות כן שלא יהיו ראויים למדרס קודם שחיברו למקוה ואף שאחר שחיברו למקוה ע"י צירוף נסרים הרבה ראויים הן למדרס מ"מ כיון שקודם שחיברום למקוה לא היו ראויים לקבל טומאת מדרס לית לו בה כמ"ש בס' סדרי טהרה סי' קצ"ח ס"ק ס"ג והטעם בזה לחוש לדעת הלבוש סי' קצ"ח סעיף ל"א שאע"ג שנחלקו כל האחרונים עליו כמ"ש הש"ך שם והס"ט והלכה כדבריהם אעפ"כ כ' מהרמ"ל והש"ך והס"ט שכשמתקנים מקוה חדשה נכון לתקן שתהא כשרה אליבא דכ"ע ע"ש. ואע"ג שבתיקון המקוה של כאאזמור"ר נ"ע לא נז' תנאי זה מ"מ כיון שעשויים בצורת כלי ודאי אין חשש בזה כמ"ש הלבוש עצמו שם סי' קצ"ח סל"א הנ"ל וז"ל ול"ד לכלי דלקמן סי' ר"א ס"ז כו' ע"ש ותירוצו יש להעמיט ג"כ על המקוה שבי' כאאזמור"ר נ"ע אע"פ שלא היה תורת כלי ממש עליו מעולם. משא"כ המקוה שלכם דומה קצת למקוה דלובלין הנזכר בלבוש שם ולמקואות הנז' בב"ח שם סעיף כ"ט אבל אם לקחו נסרים ועשו צורתו כמו כלי כו' ע"ש. שלפ"ד הלבוש יש לגמגם בזה מחמת גזירת מרחצאות ותקנתה שלא היתה דומה לכלי כלל מעולם היא קלקלתה לפ"ד הלבוש לחוש משום גזירת מרחצאות ואפילו נקב לא מהני לשטתו. משא"כ בכלי דמהני נקב כנ"ל. ואע"פ שאין הלכה כדבריו. יש לחוש לכתחלה. אם אפשר לתקן השוליים מנסרים שאין רחבים כמ"ש הס"ט. ומ"מ יראו שיהיו מחוברים ודבוקים היטב זל"ז כדי שיוכלו לחממה כי מאד היה מקפיד כאאזמור"ר נ"ע והיה מזהיר מאד שיעשו מקוה חמה הן מצד בריאות הגוף בדורות חלשים כאלו כידוע והן מצד הדין שלעצם הקור ממהרת לטבול וא"א להקפיד כ"כ להפשיט הקמטים שבבטנה כו'.

העולה מכל הנ"ל הוא שיעשו נקב טפח בשוליי' של המקוה שעשיתם ובכדי שיסתם יפה יעמידו שלופ מתחת כו' כאמור מלמעלה. ובמה שהשוליים רחוקים מן הקרקע אין לחוש בנ"ד. ואם אפשר לעשות השוליים מנסרים שאין רחבים כ"כ שיהיה כל א' ראוי למדרס כו'.

צעומק הרצה שלא יתכסה מקום גלוי מהאחון, או יש מקום להקל על פי סברת הגר"ע אם יסכימו גדולים על זה. סליק:

סימן מז

קודם פסק העבר הגיעני תשובת כ"ח עם העמק תשובת הרה"ג מקאן[נסטנטין אשר יאל לערער על מקואות שלהם, והשבתי לכ"ח וכחצתי שדברי הרה"ג הנ"ל אינם נכונים לדעתי, אך מחמת הטרדה לא השבתי צוה באריכות, עתה באתי לפרש לכ"ח מה שנראה לי: בזה שרצה הרה"ג מקאנסטנטין ישן[ים לחוש במקואות שנעשים מצעמענט מחשש כלי, ולכך אף שהיו קצבו ולבסוף חקקו, אין מועיל לענין לטבול בתוך הכלי, וכמו שכתב הנודע ציהודה חנינא סימן קמ"ב:

דבאור"ה יש לומר דזה פליגי הרמב"ם והראש"ד בפרק כ' מהלכות כלים הלכה ג', דהרמב"ם גורס בתוספתא (מקואות פ"ד ה"ד) דסיד וגפסס לא הוי חיבור, והראש"ד גורס דהוי חיבור, וכן גורס הר"ש בתוספתא הוצא בפרק ג' מכלים (מ"ו) עיין שם. וזריך עיין בזה על הנודע ציהודה שם שכתב דלהראש"ד לא מיקרי חיבור רק זפת עיין שם, ובאמת לפי גירסת הראש"ד הוי כל הני דברים חיבור. ואם כן יש לומר דצעמענט הוי מין גפסס שזה הוי חיבור לראש"ד ור"ש:

ולבאור"ה לפי זה, הנה לר"ש שסובר דהוי חיבור, הרי הוא סובר דקצבו ולבסוף חקקו מועיל אפילו לדבר שזריך מן התורה, שלא נחשב לכלי מחמת זה, כדמוכח בפרק ה' דפרה (מ"ו). ולהרמב"ם בפירוש המשניות שם בפרק ה' דפרה דצעין דוקא שיהיה מחובר מחמת זה, אבל קצבו ולבסוף חקקו מן התורה נחשב גם כן כלי, הרי הוא סובר דסיד וגפסס לא הוי חיבור, ודמיא לשאר חיבור אבנים דמפורש בתשובת הרשב"א (ח"א סימן ח"ח) וכן פסק הרמ"א (יו"ד סימן ר"א סעיף ז) דלא מיקרי כלי, ואף שנעשה מצעמענט אין עדיפות בזה להרמב"ם: אמנם בפרק ה' דפרה משנה ט' שם איתא, צ' אבנים שהקיפין זו לזו ועשאן שוקת וכו' עיין שם, דגם בזה פליגי הרמב"ם והראש"ד בפרק ט' מפרה הלכה א', דלהראש"ד לא מיקרי כלי אלא בעשאן בסיד או בגפסס כדי שיהיו יכולין להנטל כאחת, ולהרמב"ם הא דצעין סיד או גפסס שיהיו יכולין להנטל כאחת הוי כדי שיהיו המים שצנייהם מקודשין, אבל בלא זה אין המים שצנייהם מקודשים, וכן פירש הר"ש שם, אבל על כל פנים מוכח

לדאילו ברוב שערות, ומשום סכנה אין זה בכלל גזרת חז"ל משום רובו שאינו מקפיד, כיון דכאן מקפיד שלא להסירו, אבל מכל מקום לא מנינו דמה שדלתי גזרו חז"ל יהיה מותר משום סכנה, וכאן צנידון דידן הרי ודאי מיקרי מיעוט המקפיד, משום שמקפדה להסיר הוואטין לנקות נואח האחון, ובכהאי גוונא גזרו חז"ל משום חליצה: ובתשובת רבי עקיבא איגר סימן ס' כתב דלשיטת הריטב"א דצית הסתרים מה דצעין ראוי לציאת מים הוא דרבנן, וגם שיעורו מה שחונץ הוא דרבנן, אם כן הוי תרי דרבנן, וצוה יש לסמוך על רבי צחץ של מתכות דאינו חונץ משום סכנה בשעת הדחק כזה דאם נידון לחליצה תהיה טמאה לעולם. אך אכתי הרי יש לומר דהתם משום סכנה מיקרי לרבי מיעוט שאינו מקפיד ומשום זה היקל, אבל לא כן צנידון דידן:

אמנם יש לומר דלשיטת הלבוש ודאי לא פליגי רבנן על זה דמשום סכנה הוי אינו מקפיד, אלא דפלוגתא הוי, דולאי גם רבי מודה דגם צחץ של מתכות רוצה להסירו אלא שסכנה הוא להסירו צעמנו כי אם על ידי רופא מומחה, וכיון שעל כל פנים בשעת טבילה אין רוצה להסירו, צוה סברת רבי דאינו חונץ, ורבנן פליגי כיון דעל כל פנים יסירו באיזה זמן אף שאינו רוצה להסירו בשעת טבילה הוי חליצה, וכן כתב שם בתשובת רבי עקיבא איגר, ואם נאמר כן צוה שפיר יש לומר סברת הגאון רבי עקיבא איגר, דבתרי דרבנן סמכינן בשעת הדחק על רבי, וכיון דבשעת טבילה אינו רוצה להסירו משום סכנה לא הוי חליצה. אך אין לנו ראיה כל כך לומר כן, כיון דבהא דחץ יש שם בר"ש צ' פירושים.

ועוד יש לחוש צנידון דידן, דהוואטין משממת באזנה ומנטרכת גם להסירם באיזה פעם כדי לנקות האחון, היא אינה משממת בתוך האחון בפנים צעומק שהוא צית הסתרים, רק היא משממת אותן עבים שמוכל לחפוס הוואטין באצבע כדי להסירן, וצוה הוי חליצה גם על מקום גלוי שבתוך האחון, ומקום גלוי צבשרה ודאי מעבד ציאת מים אפילו כחוט השערה מן התורה לכולי עלמא, ותל צוה גזרת חז"ל בחליצה.

ע"כ כן נראה דתשרה קודם טבילתה במקוה הוואטין במים שיכנסו המים היטב צהוואטין, ואחר כך תלחץ הוואטין הרצה עד שמוציא מהם המים ולא ישאר צהוואטין רק טופת להטפית, ואחר כך תכניס באזנה, ואז יהיה החיבור הטופת להטפית למי המקוה. ואם גם זה קשה לה וסכנה בדבר, אז אם תדקדק להכניס הוואטין

דגם
פלי
פלי
דסיד
לכלי
סון י
חיבור
הדאי
המור
וגפסס
זה ל
ולכלי
הנה
נעשה
וחיבור
גדול
חיבור
המקו
משום
ומנינו
מקואו
יש ל
סון ש
אבל
חקקו
מכנינו
בתחלה
שנעשו
אם ה
להדין
אפילו
שנעשו
הצית
חיבור
צוה צו
פעמים
תורה

קנח) בשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן ק"ב מביא ערעור זה בשם הרה"ג ר' אלטר אבד"ק קאנסטנטין ישן, ואולי זהו הרב הנזכר כאן, ועיין במהרש"ם שם מה שהשיב בזה.

האמן רבנו מרדכי צוק אונזרסקי צ"ל

אצ"ל אמו"א (כצו גר"ה) ל ק ציון יגודג אי אונזרסקי
א"א

דגם בלא סיד וגפסיס שמי אצנים שהקיפין זו לזו מקרי כלי, ולכך המים שחוף להסדק שצנייהם מקודשים גם בלא סיד או גפסיס. ולפי זה, הנה מדברי הרמב"ם נראה דסיד או גפסיס אין מועיל רק שיהיו ב' כלים נחשבים לכלי אחת, אבל מה שאין נחשב כלי, משום סיד או גפסיס אין נעשה כלי, וכמו שפסק בפרק כ' מכלים (ה"ט), אבל חיבור אצנים מיקרי כלי בלא סיד וגפסיס, ואף על גב דהוי קצו וצסוף חקקו, יש לומר דמיקרי כלי מן המורה. ולראב"ד חיבור אצנים לא מיקרי כלי בלא סיד וגפסיס, אבל סיד או גפסיס מחשיב לכלי אף מה שבלא זה לא מיקרי כלי, וכשיטתו בפרק כ' מכלים (ה"ט). ולר"ש חיבור אצנים מיקרי כלי גם בלא סיד, וגם לשיטתו הנה סיד וגפסיס עושין פעולה שגם מה שלא נחשב כלי נעשה כלי, שהרי הוא גורם בתוספתא כראב"ד דהוי חיבור:

והגה בתשובה הרשב"א (ה"א סימן ה"ח) הביא ראייה דחיבור אצנים לא מקרי כלי מהמקוה של כהן גדול שהיה על גבי תומה (יומא יט. ג.). והקשימי בספר חיבור לטהרה (חלק מקואות כלל ד' סעיף ב') דהרי שם היה המקוה מחובר לעין עיטם, אם כן בכהאי גוונא ליכא רק משום גזרה, ואם כן אין ראייה, דלמא במקדש לא גזרו, ומלינו הרבה גזרות שלא גזרו במקדש. ולדעת הר"ש (מקואות פ"ה מ"ב) שסובר דדוקא בכלים מחוברים בקרקע יש לגזור אבל לא בחלושים, יש לומר דגם בגג על החומה אין שייך כלל גזרת מרחלאות, שלא אחי למטעי בכהאי גוונא וכמו בחלוש.

אב"ד באמת מדברי הרשב"א בתשובה נראה, דאין הטעם בכינוס אצנים משום דהוי כלי שקצו ולצסוף חקקו, אלא שבכהאי גוונא הוי דרך צנין, כיון דהוא מכניס אצנים הרבה כמו שעושין בחומה, שכן הקדים שם בחמלת התשובה, אין הפרש צין שנעשה על הגג צין שנעשה על הקרקע וכל שנעשה צנין ואינו בכלים כשר, אם היה כלי אצן אחת וכו' עכ"ל, משמע דמתחלה בא להודיע דלא צעין שיהיה המקוה בחוף הקרקע, אלא אפילו שהיא על גבי קרקע ואפילו על גבי הגג וכל שנעשה צנין כשר. ויש ראייה לזה, דבפרק המוכר את הבית (סד.) אמרו שם בגמרא, היינו צור היינו דות, אלא שהצור בקרקע ודות צנין, וכפי פירוש הר"מ במשנה שם צור בחפירה ודות על גבי קרקע, ואם כן כל שנבנה צנין אצנים גם על גבי קרקע אם כן היינו מעין וצור שאמרה תורה (ויקרא י"א:), דהיינו צור היינו דות. ואף

(שהרשב"א) [שהרשב"ם] (שם) מפרש שניהם בחפירה, אלא צור בקרקע קשה ודומ בעפר חימוח וצנה כותל אצנים שם, מכל מקום על זה יש לומר דהביא הרשב"א ממקוה של כהן גדול דהיה על גבי חיל ולשכת הפרוה, דגם זה נכלל בכלל הצנין, אף שאינו בחפירה, דמקרי גם כהאי גוונא בכלל דות דהיינו צור, כיון שלא מלינו בשום מקום שהקילו במקדש גם לענין מקוה, אלא משום דכהאי גוונא מיקרי דות שהוא בכלל צור. וכן מפרש הנודע ציהודה תנינא סימן קמ"ב דברי הרשב"א ורמ"א דכניוס אצנים הוא מטעם צנין לא מטעם קצו ולצסוף חקקו עיין שם.

ואם כן לפי זה, גם הרמב"ם שסובר דצ' אצנים שהקיפין ועשאן שוקת מיקרי כלי, הוא דוקא צ' אצנים שאין זה דרך צנין, אבל כינוס אצנים הרבה מיקרי דות שהוא בכלל צור שבמורה. ואם כן אפילו לשיטת הראב"ד יש לומר, דאף על גב דגפסיס מועיל שיהיה חיבור ויהיה נחשב משום זה כלי, מכל מקום יש לומר דכניוס אצנים הרבה אף שנעשין בגפסיס אין זה שייך להחשיבן כלי, דזה דרך צנין מיקרי. ומכל שכן לשיטת הרמב"ם דגפסיס אין מועיל שיהיה נחשב כלי מה שאינו כלי, ורק שמועיל לענין חיבור צ' כלים. ומכל שכן אם הצנין של אצנים הוא בחוף חפירה בארך, דזה ודאי מיקרי דות שהוא בכלל צור שאמרה תורה, ואין לחלק בזה צין אם עשאן בגפסיס או בסיד, שמכל מקום הוי בכלל צור סיד כדי שלא יאבד טיפה, אבל משום זה לא נאמר שיא מכלל דות וצור ונחשב לכלי. ואפילו לחומרת הנמח דק החדש בסימן קע"ב שחשב שם באם יכולים להנטל כאחת אפילו בקצו ולצסוף חקקו, יש לומר דזה דוקא צנין של עץ, דגם צנין כלי בחלוש עושין כהאי גוונא, שמעמידין עמודים מתחלה ומכניסין הדפנות בחוף הפאזין שנעשין בעמודים ונעשה בזה כלי, ולזה חשב שם באם יכולין להנטל כאחת, אבל בכינוס אצנים הרבה בחוף חפירה, זה ודאי מיקרי דות שהוא בכלל צור, ובזה אין לחלק אפילו אם נעשה בסיד וגפסיס והיו יכולים להנטל כאחת, שזה דרך צנין מיקרי קיט:

- **וב"א** זה נראה לומר, דמה דאמרו (פרה פ"ה מ"ט ה"ט) שיהיה ניטלין כאחת, אף על גב דקאי פשטא על זה שצעת נטולתן לא יהיו נפרדין זו מזו מחמת חיבור
- הסיד או הגפסיס, מכל מקום אם מחמת הכוזה והמשא אי אפשר להיות ניטלין כאחת עד שיפרידן לחלקים קטנים ואצנים, גם זה מיקרי אי אפשר להיות ניטלין כאחת.

קט) וכפי זה בשו"ת מהרש"ם ה"ב סימן ק"ב. קט) וכ"כ רבינו לקמן ריש סימן נ' ד"ה הנה חשב, ובחיבור לטהרה זולת משואות כלל ד' סעיף ב' ד"ה אמנם.

סימן קן

ב"ה כ"ג אייר תשכ"ג לפ"ק לונדון תע"א.

לכבוד ידידי הרה"ג מר"ה מאיר פוזנא שליט"א.
לונדון תע"א.

אחדשה"ט. יקרתו ותקבל פה בי דינא בענין המקוה אשר קבל עדה ישראל עומד לבנות, ופרו"מ אשר משתדל בזה, דורש לקבוע בדרך אשר ילכו זה לבנות המקוה בכידור על זד היותר טוב. ואנא על סדר דבריו לבאר הנקודות אשר הוא שואל עליהן אחת לאחת, והשם יאיר עינינו במאור תורתו לדעת המעשה אשר עלינו לעשות.

א

← 7 ראשית

כל, שואל פרו"מ אם כדאי וראוי לעשות כותלי המקוה מאויזען-צעטון, וכיינו שיולקים רפח המקוה והכותלים מלימענט, ובתוך הלימענט ונתים מוטות או חוטים או רשתות של צרל, ועי"ז הכותלים מתחזקים ופה ואינם עלולים להתכוות בהם סדק. ופרו"מ מעורר אשר זה נחזק מאד פה לונדון אשר הקרקע רכה ואינה יציבה, ואם לא יתנו מוטות צרל בתוך הלימענט החששא גדולה אשר במשך הזמן יתהוה סדק בתוך כותלי המקוה. ואני מוסיף על דבריו אשר מלבד זה שככותלים עלולים להסדק במשך הזמן, עלולים הם גם בעודם יפסו שלא להתחזק המים היעב, ונתיות המוטות בתוך הלימענט מגדילה כח הכותלים להכיל המים, וצויתר במקומות כמו לונדון אשר האדמה רכה ולא יציבה.

והנה דבר זה כבר דברו ממנו גדולי הדור, והמסקנה שזה היתר גמור. וכבר פשט המנהג לבנות מקוואות מאויזען צעטון, וצויתר צארץ ישראל כל המקוואות הולכים ונכנים בדרך זו, וכיון שדבר זה נעשה על פי הוראת מרנן ורצנן הרי כבר יאל הדבר בהיתר.

ובהיותי בקיץ אשתקד בניו יארק דנתי בזה לפני כ"ק אדמו"ר הגב"ק מהר"י ט"ב שליט"א מסאטמאר, ואמר לי שכבר כתב השו"ב ארוכה בזה בהיתר ונדפסה בספר טברת יוס טוב חלק שציעי. ואמנם אמר לי שהוא רואה הידור בזה להמנע מאויזען-צעטון אם אפשר, אבל במקום שחוששים שיש תועלת להשתמש באויזען צעטון, למען יעמוד המקוה ימים רבים בודאי זה עדיף. ועיינתי בספר הלז, והנה בתשובה הרי"א מצוירים כל חלקי הספק בזה, וסוף דבר הכל נשמע שהיתר גמור הוא לעשות מקוה מאויזען-צעטון. ואמנם כתב אדמו"ר מסאטמאר שליט"א שם וז"ל אטע"כ למעשה כשעשיתי המקוה פה לא עשיתי בחוטי צרל. ראשית כבר אמרו רבנן שצריך להזהר במקוה אף ממה שמוחר על פי דין וכו' וכו' ומי"מ היבא דלא אפשר או במקום שאין השגחה כראוי ויש לחוש שפתאום יסדק ויכהי זוחלין ולא ירגישו בזה מהסרון השגחה וכו' גרע. אז שפיר אפשר לסמוך לעשות באויזען-צעטון על פי שכתבתי שמדינה נלעג"ד שכשר לכ"ע עכ"ל.

וזאת לדעת כי עיקר החששא היא שמה בני חוטי צרל הנקבעים בתוך הלימענט הם בני קבלת עומאה, ואמנם אם נעשו מתחלה לתתם בצנן אין שום בית מיוחד בזה כידוע, אלא שחוששים שמה בני חוטי או מוטות צרל לא נעשו מתחלה לשם כך, ואטע"כ מסקנת גדולי הדורות להחיר. וכיום אין עוד בגדר חששא, כי דבר זה ידוע ומפורסם שדתי המרושע מייארים כמויות ענקיות של מוטות וחוטי צרל לצורך צנן באויזען-צעטון, ואין שום ספק שאין לוקחין לצורך צנן אלא המוטות והחוטים שנעשו לשם זה, ואם כן היותר היום פשוט בתכלית הפשטות.

אכן ישנה עוד חששא, והרחיב הדיבור בזה בספר רשמי שאלה, וכיינו שמקוה העשויה מאויזען-צעטון אפשר להגביה את כל המקוה דהיינו הכותלים עם הרפח, ואם כן יש על מקוה כזה חשש שהוא כלי. וגם מזה דברו כמה גדולי הדורות ומסקנתם שאין בזה שום בית מיוחד. עיין בשו"ת דובז מישרים ח"ג סי' פ"ז שכתב וז"ל וכבר ידוע דברי ה"ל מליבוזאוועט שהחמיר במקוה העשויה מלימענט, זאת אומרת שחיפוי צלימענט, מפני החשש שיכיו יכולים להוליא המצנה כולו, ועיין בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ק"ב שהקל בזה מטעם שנעשה דרך צנן, וגם המנחת פחים צו"ד בס"י ר"א היקל בזה מטעם אחר, ויחול לעיני שם כי דבריו נכונים מאד עכ"ל הדו"מ. ועיינתי במנחת פחים, ואם השאלה במקוה הנעשית מאצנים וחיפוי צלימענט, וחשש השואל שיעיי החיפוי נעשה הכל גוש אחד כמו כלי, ובאזה התשובה באריכות ותמליח הדברים שסוף סוף אין זה אלא צנן, ומסיים וז"ל וכן נוהגין לעשות בעמה מקומות ומקוה טברה היא לכ"ע עכ"ל.

גם בתשובה ה"ל לאדמו"ר מסאטמאר שליט"א מביא חששא זו, וז"ל והנה גם בהלימענט גופא הי מתחלה איזה מפסקים שהוא כלי שיכול לעמוק בפני עלמו, ואף שלא נעשה הכלי אלא בשעת קביעתו בקרקע מימי לדעת הנוצרי (מי"ת יו"ד סי' קמ"ב) אסור לעבול בתוך כלי אף בקצבו ולבסוף חקקו, ובהשו" מהרש"ם החמיר, (בדו"מ שם איתא שמהרש"ם היקל, ושמעתי פשר דבר מח"א שמהרש"ם החמיר מתחלה ואח"כ חזר בו והיקל, והוא משנה אחרונה) אבל כבר ביאר בשו"ת עמק שאלה יו"ד סי' מ"ז שאין בזה שום חששא שהוא עדיף מכלי שקצבו ולבסוף חקקו שאינו כלי כלל אלא צנן ממש כמו כיום אצנים ועיי"ש שהצריך, גם הדי"ח בהי מקוואות הצריך עובא בראיות שבצנן ממש אין שום חשש, והב"ש בחשו" חנו"ד ח"ב סי' ס"ד כתב על כך עובדא שכתבתי יו"ד סי' ר"יז ששעו החובה עיי קציעות נכרים בקרקע צו"פן שהקציעות והחקיקה צאים כאלה שזה עדיף מקצבו ולבסוף חקקו כיון דהוי דרך צנן ממש ופליג על החת"ם שהתיר בזה מטעם דדמי לקצבו ולבסוף חקקו. ובאמת כי עיקר החילוק בין אם הוא דרך צנן הוא גם בנוצרי עלמו שם בס"י קמ"ב שכתב לחלק דבאין אחת אף שקצבו ולבסוף חקקו אסור לעבול בו נדה וזה דאורייתא ובכינוס אצנים הרבה דבור צנן-כשר לעבול בחוטי אפי נדה וזה דאורייתא, והפ"ה שאסר בקצבו ולבסוף חקקו מתיר היבא דהוי צנן

שו"ת חשב (הגטו) חלק א
הרג"ה ר' חנוך צוק פוזנא זצ"ל

ממש, ולי' שסובר הח"ס דתיבה העשוי מנכרים אין זה דרך בנין אלא הוא הכלי הנקבע בקרקע וכי' ודעת הב"ש גועה דזה' הוי ג"כ כמו בנין ממש, ובעסקין של מתכת שנקבעו שם על הקרקע דעת הר"ח דלא הוי כמו בנין ממש אלא כמו כלי שנקבע בקרקע. אמנם צלימענט הנבנה בקרקע נראה ודאי דדמי ממש לכינוס חצנים דהוי בנין ממש וכשר לכ"ע. וכן נחפשת בהיתר בכל העולם שעושין מקורה מלימענט וליה מאן דחש. וא"כ נראה דגם החוטי צרול שבחורף הלימענט ונבנה עמו יחד דהוי בנין ממש וכשר לכ"ע עכ"ל אדמו"ר מסאטמאר שליט"א בחשוכה הני"ל. והיולא צורר מדברים האלה הוא, כי הבאים לחוש למקורה של צלימענט שהוא כלי חששו ללימענט בלא צרול ג"כ, ולפי מה שהכריעו חכמי הדורות וכן נקבע המנהג שאין חוששין לה, ובונים מקורות מלימענט, אין שום חששא גם אם נותנים צרול לחורף הלימענט, כי גם זה כמו זה בנין גמור, ואין צו שום צד כלי.

ובדובב מישרים נמו שהביא שלפי ה"ל יש קפידא במקורה של צלימענט לפי שהוא מעין כלי, לא הביא שיש קפידא נוספת מולד הצרול, ומי שחושש יש לו לחשוש גם אם הלימענט עשוי בלי צרול, וכיון שכבר הוכרע להלכה מפי הגדולים שנותר לבנות מקורות מלימענט, הרי מותר גם אם נותנים צרול בחורף הלימענט.

ואחר העיון נראה פשוט כי מקורה של צלימענט או אייזען צעטן שיוצקים את הלימענט לחורף הקרקע גם ה"ל מכשיר, ולא החמיר ה"ל אלא במקורה שנבנה דוגמת תיבה בחורף הקרקע, והיי' המבנה רעוע שלא הי' יכול להנטל, וחיפו את המבנה הזה צלימענט ועל ידי כך נחזק והיי' יכול להנטל, וזהו דעת ה"ל להחמיר, וסימן לדבר הלשון בשר"ה דוצב מישרים שם ח"ל וכבר ידוע דברי ה"ל מליובאוויטש שהחמיר במקורה העשוי מלימענט, וזהו אומרת שחיפורה צלימענט, מפני החשש שיהיו יכולים להגזיף המבנה כולו עכ"ל הדו"מ, וכן יש להביא סמוכין מספר ז"ל כמו שאבאר.

דכתב ה"ל חו"ד סי' קע"ג ח"ל מי"מ נ"ל דכשאין ניעול כא' לא תשוב כלי כלל ואפי' לעבול בחוכו ש"ד והוא נכון מולד הסבא. וגם אנו מוכרחים לחילוק זה לדברי האומרים שגם נקבעו ולבסוף חקקו חסוד כלי לפסול העבולה בחוכו. דא"כ לדבריהם א"א לעשות בנין בחורף הקרקע שכשם לו ד' מחיות ושוליים הרי צורה כלי עליו והחיבור לקרקע לא מהני לבעול א"כ היאך מלאנו ידינו ורגליו בכל המקורות הנעשות צעטן זה מצטרועש או מנכרים כמ"ש הב"ה ועי' בלבוש סי' קל"ה סלי"א צעטן מקור דלובלין. ומה הוא הגדר להבדיל בין זה לכלי. איי' ל"ל דכל שאין יכולים להנטל כא' מולד רוע חיבורם לא תשוב כלי עכ"ל ה"ל. והנה מהדברים האלה יולא שחם שמו על הבנין הרעוע הזה צלימענט ועי"ן נחזק ויכול להנטל כא' יש להחמיר שלא לעבול בו, ונראה דכן הן הדברים המובאים בדו"מ שם בשם ה"ל.

ויש לנו לדון, שלא אמר ה"ל דבריו אלא בצגון תיבה של עץ, שהעץ הוא נפרד ואינו מתחבר עם הקרקע, על כן

נכנס לחורף נקצי האדמה, ואח"כ כשהוא מתקשה הוא גוש אחד עם האדמה בצגון זה לא החמיר ה"ל, כי בצגון זה אין לומר שיש לראות המקורה כמו כלי בחורף הקרקע. וסמוכין לדבר מה שכתב ה"ל סי' קע"ו סעי' ע"ז לפרש שיטת הרמב"ם ח"ל והמתבאר מדברי הרמב"ם דאע"פ שכבר נוקב הכלי נקב המעברו ומושיבו ע"ג הארץ אינו כשר לעבול בחוכו אח"כ קבעו או צנו בארץ באופן שעי"ז יולאח מתורה שזרי כלי לתורת בנין. ומעשה לריבים אנו לדון מהו הקביעות או הבנין הזה ואיך ומה יהי. ובאמת שיי' בפשיטות שיש לחלק בין כלי חרס דמייירי צ"י הרמב"ם לפי"ד הב"י לכלי עץ. דכלי חרס מתחבר לארץ שהוא קרקע עולם בחיבור קל יותר מכלי עץ. לפי שהחרס עם העפר הוא מין צמינו. ע"כ צמעט דיצוק שמקברים אותו בארץ ומדיקום דפנותיו להעפר אזי עיי' לחלוות עפר הארץ מתחלחלים היטב דופני החרס והוי לאחדים עם דופני הקרקע וה"ז קביעות ממש משא"כ תיבה של עץ אע"פ שידיקו לעפר הארץ אין זה דבק עוב וצקל יפרידו ציניהן ואין זה קביעות כלל. עיי"ש שהאר"ך עוד דהיינו טעמא שהחמיר בעל החיות כל כך במקורה העשוי מעץ, ולא די לו בחיבור לאדמה כמו שדי לו להרמב"ם בעריבה של חרס, כי ס"ל שיש חילוק בין חרס לעץ. והנה הראב"ד מחמיר יותר מהרמב"ם דאפי' בחרס אין עובלין בחורף הביגית כידוע, ולפי דרכו והסדרו של ה"ל קרוב מאד לומר דצלימענט שיוצקים אותו לחורף האדמה והוא מין צמינו ומתקשה ומתאחד עם האדמה להיות ממש אחד אין שום מקום לחוש יותר, ולא מביעו שהוא כשר לדעת הרמב"ם, אלא אפי' לדעת הראב"ד שהוא מחמיר עוד יותר מן הרמב"ם יש להחיר צזה בלי שום פקפוק.

ובספר רשמי שאלה מלייר דרך הבנין של אייזען-צעטן, שיוצקים כל המקורה בין שחי חיבות של עץ כדרך שיוצקים כלים, ואח"כ מסלקים החיבות ונעשה המקורה בתלוש ממש, ורק אח"כ מחזרים הבנין הזה אל הארץ. ובאופן כזה ודאי יש פקפוק גדול, ואם היו עושים בדרך זו הי' לאסור גם בלי צרול, אבל כיום אין זו דרך הבנין, אלא יוצקים מתחלה הרפס בחורף הקרקע, והרפס מתאחד עם הקרקע ונעשית גוש אחד, ואח"כ יוצקים הבתלים והוא בנין ממש.

ועובדא היא אשר כיום צונים כל המקורות בא"י מאיזען צעטן, והדבר נעשה בהוראה גדולי ישראל, ומשתמשים במקורות האלה יראים ושלמים חסידים ואנשי מעשה ואין פולה פה ומלפף. גם חסידו ליובאוויטש אשר נגריים עובד אחר ה"ל לא שמענו שימנעו ממקורות האלה. והטעם נראה בעליל אשר האיזען-צעטן — וצפרע כפי סוגטן הבנין היום — אין צו מקום לחששא זו מעיקרא, ואינו דומה כלל לציוור של ה"ל, והוא בנין גמור מכל צד. ויש צו חוטלת גדולה הן בצעת מעשה, הן למען יעמדו ימים רבים, והדבר ילא צביתר וצביתור.

ל

הגמ"ד: השני אשר פרו"מ ראה לקבוע הוא שיעור המקורה צלימענט. והנה שיעור המקורה ידוע לכל שהוא

יש לומר שחם אפשר שינטל כחומר הרי זו עבולה ככלי, אבל צלימענט שהוא מין אדמה ויוצקין אותו כשהוא נוזל, והלימענט

הרה"ג ר' חיים קלמן גוטמאן

דומ"ץ דק"ט"ל סאט 8

וויליאמסבורג יצ"ו

26

- 2 -

קבעו ולבסוף חמקו

בענין המצאה החדשה לבנות מקוה ע"י דפנות שלמים מצעמענט"א

ב"ה, חמשה עשר בשבט ראש השנה לאילנות תשע"ה לפ"ק.

הנני להרשים לישא וליתן בדבר ה' זו הלכה בהלכות מקוואות על אשר המציאו לאחרונה המצאה חדשה להקל על הבונים בנין המקוה לשנות ממה שרגיל ומסורת בדינו מפי גדולי המורים מפייהם ומפי כתבם שהורה לנו סדר ודרכי הלכה כבניית סדר יציקת בורות המקוה ואין מן הצורך להאריך המשך השתלשלות סדר הוראה בהיתר יציקת הבורות מחומר צעמענטש שהאריכו בזה גאוני עולם ויצא הרבר בהיתר.

ועתה כעת קמו אנשים במענה פיהם לזכות הרבים כדי להשיג בקל מקוה כשירה ותבנית עשיית הבורות על דרך זה יוצקים ד' דפנות מצעמענטש כמו חבית גדולה (ד' דפנות) בלא שוליים בפאבריק ועוד עושין צורת חתיכת צעמענטש כמו דף חלקה כפי גודל ד' הדפנות בפאבריק ומביאין ב' החלקים (חבית בור) ד' דפנות בלא שוליים וגם דף החלקה חתיכת צעמענטש למקום המיועד לעשות המקוה וחופרין גומא כפי הצורך אורך ורוחב ובתחתיתו נותן דף החלקה חתיכת הצעמענטש ומורחין סביבו צעמענטש לחברו לקרקע ושופכין בקצוותיו סביבו מין דבק חזק או חומר ראבער בלי דבק ועל גבו קובעין את הד' הדפנות ונדבקים זה לזה והיה לאחריהם והמקוה נגמר להמשיך לתוכה מי גשמים - ואם ניתן בקצותיו חומר ראבער סביבו אזי מחמת כובד ד' דפני הצעמענטש נדחק הראבער שאי אפשר למים לצאת אפילו בלא דבק.

ועתה דנראה לענ"ד יש לפקפק בהכשר מקוה הבנויה על אופן זה כאשר תשיג ידי יד הכהה לבאר וגם מכשולות רבים יהיה בהמשך הזמן מתיקון מקוואות כאלו וקלקולו יותר מתיקונו על כן יש למנוע מעשיית מקוואות כאלו.

ואקדים הקדמה קצרה כללי הכשר יצירת בורות המקוה ישנו ה' סוגים המוזכר בגדולי הפוסקים ודנו בהכשירה: א

- 4 -

חמקו ולבסוף קבעו

היינו כלי מיוצר ועשוי בתלוש אפילו גדול יותר ממ' סאה, ואפילו קבעו בקרקע פסול מן התורה לטבול בתוכו, כמבואר במרדכי מובא בבית יוסף, ממה דאיתא בתורת כהנים בור יכול אפילו בור ספינה יהא טהור, תלמוד לומר מעיין, מה מעיין עיקרו בקרקע אף בור עיקרו בקרקע, פירוש אילו נאמר בור ולא מעיין בקרא הוה אמינא אפילו בור ספינה שיש לה שוליים וכו' מי גשמים מ' סאה יכול יהא כשר לטבול בו, דאילו פחות ממ' סאה לא איצטרך קרא, ואפילו הכי ממעט מקרא, מדכתיב מעיין מה מעיין עיקרו בקרקע שהמים נוגעים בקרקע, לאפוקי תוך כלי דלא עיקרו בקרקע שהרי יש לה שוליים וכו', עכת"ד.

עכ"פ כלי המפסיק בין המים לקרקע פסולה מדאורייתא עיין שו"ת דברי חיים יו"ד סימן

כל גולם (מחיקת אבן) שאין עליו שם כלי בתל ונתחבר לקרקע נחלקו הפוסקים אם מדאורייתא חשיבי כתלוש בשו"ת נודע ביהודה (מכ"מ יו"ד ס קמ"ב) העלה דחשיבי כתלוש ונדחק בדברי הרא" ויעוד ראשונים שסתמו דבריהם להכשיר דרצו לומר דכשר רק לטבילה דרבנן כגון לטבילת כ זכוכית שטבילתן מדרבנן וז"ל שם (לוח 6) היה ס' תלוש וקבעו ולבסוף חמקו ונתמלא מי גשם טובלין בו כלי זכוכית אבל לא כלי מתכות וק"ו שז נדה טובלת ואפילו בדיעבד אין הטבילה עולה.

והאריך מרן החתם סופר בכמה תשובות (יו"ד ס קל"ט וסימן ק"כ וסימן ק"מ ועוד) בנידון חיבה חבית גדולה של עץ שהיו עושין בתלוש ועושין נקב בתחתיתו כשפה"נ לבטלו מתורת כלי מהיות ב קיבול ואח"כ סותמים את הנקב בסיד ובצרוו כמבואר בש"ע סעיף ז' דזה כשירה לכולי עלנ דהרי אינו חוזר להיות כלי אחר שקבעו בארץ וסתו בסיד וצורות דחשיבי דרך בנין.

אבל כל שיש צורך לנקוב הנקב ולסתמו בברזא ו מעיקרא על דעת כן עושין הנקב אזי לא יועי להכשירו בהנקב כיון דכך דרך תשמישו כמ" בהלכות נטילת ידיים (סימן קמ"ט סעיף ב') עיין תשוב חתם סופר (סימן ק"כ ד"כ א"כ וסימן ק"ו ד"כ משנ ושיטת הגורע ביהודה להחמיר בזה דאפילו בע שמיסר הפקק נשאר חורת כלי עליו כיון דכך דו תשמישו וכל דכבר היה על הכלי שם כלי בתלוש וע ידי הנקיבה אתה רוצה לבטלה מתורת כלי אמרינן כ שבשעת הנקיבה היה בדעתו לסתמה בברזא לא נעז שם כלי ממנה אפילו בדעתו שלא יקבע הברזא ר אחר שיחברנה בארץ דכל שכבר היתה כלי קוד הנקיבה אין אנו יכולים להוציאה מתורת כלי לקול כי אם בראיה ברורה עכ"ד.

והבית אפרים (יו"ד סימן ק"ג) חולק בזה דעל כל פני בעת שמיסר הפקק לאו שם כלי עלה אב לדינא חושש החתם סופר והבית אפרים לשיט הנודע ביהודה שיתקנו ב' נקבים ואחד מהם יסתו בסיד בצורות דרך בנין כמו בסעיף ז' - ובהנך השני יסתם ע"י פקק עץ לפתוחו ולסגרו בכל עו הצריך וסיים החתם סופר (סימן ק"ו דבוא ע"כ נכונ וכו"ה בשו"ת דברי חיים יו"ד ח"ב סימן פ"ד.

קולף גינת ורדים

שנת ה' קולף < [כה] ניסן ג' ה'ת"ר

אבנים זה לזה חשיבי עכ"פ כלי תוך האבן אבל כינוס אבנים הרבה מקרי דות והוא בכלל בור שבתורה ולכ"ע אף שנתחברו האבנים זה לזה בגפסיס דיכולה לעקרו ולהנטל כאחד חשיבי דרך בנין ועדיפי מדין קבעו ולבסוף חקקו - ועיי"ש בדבריו ומפרש דברי האגודה המוכבא בס' קנ"ט לענין נטילת ידים דאם מקיף ב' אבנים זה לזה כשר ליטול ממנו הידים לפי שיטת הרמב"ם הנ"ל אפי' לא חיברן כלל כל שאין המים נוזלים ממנו כסברת הכסף משנה עכת"ד העמק שאלה.

וכפי הנראה דאף דהכסף משנה הדגיש בדבריו דב' אבנים שהקיפן חשיבי לענין זה - שפיר יכולין לדמות גם הלי מקוואות לענין טבילה בכלי דחשיבי ככלי בתוך האבן ולא היו דרך בנין וכ"ש יחברם בסיד וגפסיס - אף דלענין חיבור הרבה אבנים ע"י סיד וגפסיס כשמחוברין לקרקע לא יפסול דחשיבי דרך בנין ב' אבנים חשיבי כלי ודינו כקבעו ולבסוף חקקו.

וכפי המובן דיסוד דברי העמק שאלה הוא ע"ד שביאר בתשובות בית שלמה (וי"ד סי' כמ"ה סימנים כ"א) המכא כסיומן ס"ד וכסיומן ע"י וז"ל בלריכות וכסיומן ט"ו, ושם כתב וז"ל הנה המקוה הוא מרוצפת באבנים ובכה"ג ודאי אין לפקפק כי חוץ ממה שהוא קבעו ולבסוף חקקו בלא"ה בדרך זה הוא בנין ולא כלי כמו שכתב בתשובות הרשב"א ובתשובה שבחלק א' באור זרוע סימן תשע"ג עכ"ל והמעייין בתשובת אור זרוע יראה דיסוד שכתב חיבור באבנים הרבה הוא דרך בנין היינו שבונים אותו במקומו "על יד" ר"ל אבן אחר אבן ויצירת הבנין מתהווה במקום זה ע"י חיבור האבנים הרבה זה לזה, וז"ל אור זרוע (סי' תשנ"ב חט"ט) וז"ל ואם אין באותו בנין תורה כלי שלא נעשה בתלוש הקרקעית והמחיצות לפני הבנין כי זה לא מצינו בבנין אבנים הרבה רק כדרך הבונים על יד בקרקע והלכך לא מצינו שאיבה כלל רק כמו בדיכה בקרקע וכו', וזה ממש כמו שביאר בשו"ת עמק שאלה הנ"ל והכל הולך לקוטב אחד חיבור אבנים הרבה במחובר לקרקע הוא דרך בנין והוא כמו שנתבאר לעיל מדברי מנחת פיתים ומשאר פוסקים ואין דבר חוצץ ביניהם בהיתר דרך בנין מהרבה אבנים - אבל החידוש היוצא מדברי העמק שאלה (וי"ד סי' מ"ז) לדמות דין מקוה לדין קידוש מי טטאת דחיבור ב' אבנים חשיבי כלי אין הכרח כלל בתשובה

בית שלמה הנ"ל ושפיר י"ל דכל שלא נתחבר בסיד וגפסיס לא הוא כלי אבל עצם היסוד דחיבור אבנים עדיפי מקבעו ולבסוף חקקו משום דעל ידי בנין אבנים זה על זה מתהווה צורת הבנין ונעשית בית כינוס מים גם דברי בית שלמה עולה בקנה אחד עם שאר הפוסקים הנ"ל.

- ח -

ועתה נבא אם יש איזה חסרון כל שיכול להנטל כאחת ולטלטל ממקום למקום אף אחר שנתחבר ונבנה דרך בנין.

דבשו"ת מהרש"ם בכמה תשובות חלק א' סימן ל"א וסימן קמ"ה ועוד לא ס"ל לחלק בין חיבור ב' אבנים או הרבה אבנים (כדעת השולח) אלא יסוד דברי הרשב"א דכל שנתחבר כינוס אבנים הרבה לא חשיבי כלי כלל הוא משום דאי אפשר להנטל ממקומו ולטלטלו ממקום למקום דיתפרדו החלקים זה מזה מש"ה חשיב דרך בנין ובנה יסוד דבריו על משנה פרה פ"ה הנ"ל כפי פ"י הראב"ד דע"י חיבור סיד וגפסיס שיכולה להנטל כאחד חשיבי כלי משא"כ קבעו ולבסוף חקקו שהוא אבן גדולה שקבעו בארץ ואחר הקביעות חקקו בתוכה יכול לעקרו ממקומו ולחברו למקום אחר הו"ל דינו כקבעו ולבסוף חקקו ולפי"ז בצעמענטט שהוא חזק מסיד וכולם נעשין כאבן אחת בודאי מקרי כלי ונשאר ההיתר משום קבעו ולבסוף חקקו וקשה להקל בשל תורה כמו שהחמיר הנודע ביהודה בקבעו ולבסוף חקקו עכת"ד מהרש"ם.

וכעין זה פקפק בשו"ת צמח צדק (וי"ד סימן קע"ב) דכל שיכולין להנטל כאחת ממקומו לא עדיפי מקבעו ולבסוף חקקו וכמו שנתבאר לעיל שיטת הצמח צדק.

ודנה באותן הימים כשנתחדש יציקת הבורות מצעמענטט היה גדולים שמנעו את עצמם להחזיר בשופי עיין שו"ת חבצלת השרון (סי' סימן ל"ג) וז"ל אם היה נתחדש בימי לא הייתי רוצה להחזיר אך כיון שנתפשט הדבר בכל ישראל וגם הוא ענין טוב מאוד וכו' לכן למדתי זכות וכו' עכ"ד ועיין עוד בשו"ת זכרון יהודה ח"ב סימן ס"ג דסיים דכדאי לחוש לכתחלה לעשות נקב (צנעמענטט) כדי שיחבטל מיניה לגמרי שם כלי.

אולם למעשה נחפשט להיתרא בכל ישראל בכ פקפק וכמ"ש בשו"ת מאור יהושע (לכנ"י מנאסאז י"ל) סימן נ"ב דאין בזה שום פקפוק והמחמי עתיד ליתן את הדין וטועה בדבר משנה עכ"ו ובשו"ת עמק שאלה יו"ד סימן מ"ז הנ"ל אחר שביא יסוד היתר דרך בנין כינוס אבנים הרבה כתב להוסי ליישב חומרת הצמח צדק ומהרש"ם הנ"ל דכל בני דמחמת כובד המשא אי אפשר לטלטלן ממקו למקום אף שלא יתפרד מעצמו לחלקים² אכתי רר בנין מקרי, אבל עיקר דבריו שם שהתיר מטעם כ כינוס אבנים הרבה חשיבי בנין ולא כלי אבל היח משא כובד עצמו אין זה היתר שיוחשב דרך בנין ול כלי רק יועיל סבורא זו לסתור חומרת הצמח צד ושו"ת מהרש"ם הנ"ל דחשיבי כלי משום שיכו לטלטלו כולו כאחד אדרבה אם רוצה לטלטלו יוצר לשברו לכמה חתיכות אבנים ואזי יהא אפשריו לטלטלו.

ובשו"ת דברי יואל (וי"ד סימן ט"ז ח"א ז' כסופו) כתב ג בקיצור בנידון הכשר מקוה מיציקי צעמענט המתחבר לגוף אחד וז"ל והנה גם בהציעמענט גוף היה מתחלה איזה מפקפקים שהוא כלי שיכול לעמו בפני עצמו ואף שלא נעשה הכלי אלא כשעת קביעו בקרקע מ"מ לדעת הנודע ביהודה (מכ"מ וי"ד סי' קמ"ג) אסור לטבול בתוך כלי אף בקבעו ולבסו חקקו ובתשובת מהרש"ם (סי' סימן קמ"ה) החמי אבל כבר ביאר בשו"ת עמק שאלה (וי"ד סימן מ' שאין בזה שום חשש שהוא עדיף מכלי שקבו ולבסוף חקקו שאינו כלי כלל אלא בנין ממש כו כינוס אבנים יעיי"ש שהאר"ך גם הדברי חיים בהלכו מקוואות (סי' ל"ו) האר"ך טובא בראיות שבבנין ממ אין שום חשש והב"ש בתשו' חו"ד ח"ב סימן ס' כתב על כך עובדא בחתם סופר (וי"ד סימן ר"ח) שעג התיבה ע"י קביעת נטרים בקרקע באופן שהקביעו והחקיקה באים כאחת שזה עדיף מקבעו ולבסו חקקו כיון דהוי דרך בנין ממש ופליג על החתם סוני שהתיר בזה מטעם דמי לקבעו ולבסוף חקקו ואמ כי עיקר החילוק בין אם הוא דרך בנין הוא גם בנוו ביהודה עצמו שם בסימן קמ"ב שכתב לחלק דבאו אחת אף שקבעו ולבסוף חקקו אסור לטבול בו נו

² ועיין בשו"ת חשב האפור ח"א סימן ק"ג ליישב היו צעמענטט אפי' לשיטת הצמח צדק.

וזבה דאורייתא ובכינוס אבנים הרבה דהוי בנין כשר לטבול בתוכו אפילו נדה וזבה דאורייתא והפה שאסר בקבעו ולבסוף חקקו מתיר היכא דהוי בנין ממש ובטטין של מתכות שנקבעו על הקרקע דעת הדברי חיים דלא הוי כמו בנין ממש אלא כמו כלי שנקבע בקרקע אמנם בצימענט הנבנה בקרקע נראה ודאי דדמי ממש לכינוס אבנים דהוי בנין ממש וכשר לכ"ע וכן נתפשט ההיתר בכל העולם שעושיין מקוה מצמענט ולית מאן דחש וכו' עכ"ל וזהו כדברינו דיסוד היתר דרך בנין תליא שיהא חיבור אבנים הרבה דייקא.

- 9 -

ועתה נחזור לראשונות בנידון דמביאין ד' דפנות מחוברין שנעשים בפאבריק בלי שוליים וכן מביאין צורת צעמענט כמו דף חלקה במדת התיבה של ד' דפנות ונותנים בתפירה את דף החלקה ומורחין סביבו צעמענט לחברו לקרקע ואחר זה שופכין בקצוותיו דבק טרב או נותנים שם חומר ראבער שנרחק ע"י דופני הצעמענט ועי"ז אין המים נוזלים ועליו נותנים את התיבה של ד' דפנות ונגמר המקוה בכי טוב.

ולענ"ד יש בזה כמה פקפוקים דהנה כפי מה → שנתבאר בדברינו דגדר דרך בנין הוא דוקא בחיבור אבנים הרבה כשבונים אותה אבן על אבן זה על יד זה כמ"ש בתשובה אור זרוע ובשאר פוסקים אשר מפייהם אנו חיים.

אבל חבור ב' אבנים לאו דרך בנין מקרי ואפשר דגם שם כלי עליו וגרע מקבעו ולבסוף חקקו וכמ"ש בשו"ת עמק שאלה מעתה לא מביא אס אחר שנתדבק ד' דפנות לדף החלקה והיה לגוף אחד יכולין לינטל ממקום למקום לא הועיל כלום בחיבורו לקרקע דכך דרך תשמישו - לקרב ב' החלקים זה לזה בלא חיבור לקרקע רק נראה דאפילו באופן דיתפרדו זה מזה בטלטול ממקום למקום כיון דלא הוי חיבור אבנים הרבה כדרך בנין וכך דרך תשמישו שם כלי עליו כמו ב' אבנים שהקיפין ועשה מהם שוקת - ואפילו בלא נדבקו כלל רק נתן חומר ראבער ועי"ז אין המים נוזלים יש לדמותו לנתנית טיט בין סדקי ב' אבנים שעשאן שוקת אע"פ דלא הוי חיבור כיון דאין המים נוזלים הוי כלי לקידוש מי חטאת ולפי דברי העמק שאלה ילפי דיני מקוה ממי חטאת כנ"ל.

אולם למעשה נתפשט להיתרא בכל ישראל כלי פקפק וכמ"ש בשו"ת מאור יהושע (להגה"ק מנאסלד ז"ל) סימן נ"ב דאין בזה שום פקפוק והמחמיר עתיד ליתן את הדין וטועה בדבר משנה עכ"ל ובשו"ת עמק שאלה יו"ד סימן מ"ז הג"ל אחר שביאר יסוד היתר דרך בנין כינוס אבנים הרבה כתב להוסיף ליישב חומרת הצמח צדק ומהרש"ם הג"ל דכל בנין דמחמת כובד המשא אי אפשר לטלטל ממקום למקום אף שלא יתפרד מעצמו לחלקים² אחתי דרך בנין מקרי, אבל עיקר דבריו שם שהתיר מטעם כל כינוס אבנים הרבה חשיבי בנין ולא כלי אבל היתר משא כובד עצמו אין זה היתר שיוחשב דרך בנין ולא כלי רק יועיל סברא זו לסתור חומרת הצמח צדק ושו"ת מהרש"ם הג"ל דחשיבי כלי משום שיכול לטלטלו כולו כאחד אדרבה אם רוצה לטלטלו יוצרך לשברו לכמה חתיכות אבנים ואזי יהא אפשריות לטלטלו.

ובשו"ת דברי יואל (יו"ד סימן ע"ז) מ"ז כסופו) כתב גם בקיצור בנידון הכשר מקוה מיציקי צעמענט המתחבר לגוף אחד וז"ל והנה גם בהצמענט גופא היה מחחלה איזה מפקפקים שהוא כלי שיכול לעמוד בפני עצמו ואף שלא נעשה הכלי אלא בשעת קביעתו בקרקע מ"מ לדעת הנודע ביהודה (מכ"מ יו"ד סימן קמ"ג) אסור לטבול בתוך כלי אף בקבעו ולבסוף חקקו ובתשובת מהרש"ם (מ"א סימן קמ"ה) החמיר אבל כבר ביאר בשו"ת עמק שאלה (יו"ד סימן מ"ז) שאין בזה שום חשש שהוא עדיף מכלי שקבעו ולבסוף חקקו שאינו כלי כלל אלא בנין ממש כמו כינוס אבנים יע"ש שהאריך גם הדברי חיים בהלכות מקואות (סיק ל"ו) האריך טובא בראיות שבבנין ממש אין שום חשש והב"ש בתשו' חיו"ד ח"ב סימן ס"ד כתב על הך עובדא בחתם סופר (יו"ד סימן ר"ז) שעשו התיבה ע"י קביעת נסרים בקרקע באופן שהקביעות והתקיקה באים כאחת שזה עדיף מקבעו ולבסוף חקקו כיון דהוי דרך בנין ממש ופליג על החתם סופר שהחיר בזה מטעם דדמי לקבעו ולבסוף חקקו ואמת כי עיקר החילוק בין אם הוא דרך בנין הוא גם בנודע ביהודה עצמו שם בסימן קמ"ב שכתב לחלק דבאבן אחת אף שקבעו ולבסוף חקקו אסור לטבול בו נדה

² ועיין בשו"ת חשב האפוד ח"א סימן ק"ג ליישב היתר צעמענט אפי' לשיטת הצמח צדק.

23

הרה"ג ר' דוד הכהן ראזע
מח"ס שו"ת "מנחת דוד"
קריית יואל יצ"ו

יום א' פרי' כי תשא י' לחודש אדר תשע"ו
לכבוד הר

אחדשת"ה כראוי וכיאות, הנני בזה ב
העוסקים בבניית מקוואות
אמר לי אשר כבר כתב חכם אחד להתי
ברצוני לראות תחלה דבריו של הרב הו
בי"ה, וע"כ שלח לי מעכ"ת העתק מה ע
לברר הלכה זו מדברי הפוסקים אשר מפי

א) וטרם נבא לעומק הדין, הנני רוצה
שאמר לי א"א מו"ר ז"ל, דרבינו הק'
התחיל לעסוק בבנין המקוה פו
וויליאמסבורג יצ"ו הזמין רבני העיר
גדולי תלמידי חכמים המופלגים שבנו
ללמוד ברכים כל מסכת מקואות עם
והר"ש, וכל הראשונים, ואח"כ למד טו
ושו"ע הלי' מקואות, עם כל הנושאי
גדולי הפוסקים והאחרונים המפורסמי
בדיבוק חברים בצוותא חדא עם גו
ותלמידי חכמים הדק היטב בבירור ולי
ופרט, הלכתא והלכתא עד הלכה לו

ואף על פי שכידוע היה רבינו הק' זי"
בעניני מקואות, כמו שאנו רוא
החשובות שנשארו לפליטה ממה שכתו
חשובות נפלאות בהלכה זו במדינת אי
המלחמה, וגם שכבר נשאל מגדולי הרב
ההם, והשיב להם הכל בטוב טעם ודע
אמר רבינו זי"ע דכיון שבאנו למקום
מדינה חדשה שונה בכמה עניינים ממדון
וכל מקום ומקום יש לו שאלות חדשות
במקום אחר, והכל תלוי בעקולי ופש
כשמתחילים בבניית המקוואות במדינ
לעבור שנית על כל ההלכתא, ולברר הי
ודבר דיבור על אופניו, בבירור המציאה
במדינה זו, וכל החששות שיש לחשוש ו
המציאות יבוא לידי מכשולות בימים הב'
שיתעסקו בדיבוק חברים רבנים מובהקי
מדין ובקייאם בהלכה, ומהם בקייאם במ

אף בלא נתינה העפר סביבו - וחכמים לא נתנו
דבריהם לשיעורין ויהא צריך לדקדק בעובי הכתלים
אם יש צורך בנתינת עפר סביבו.

חוץ מהנ"ל הבקייאם בבניית מקואות מענה בפיהם
לאמר דאין שום דבק או ראבער שיתחבר כל כך
זה לזה שלא יהא חשש וזחלין במשך הימים -
וזחלין פסול מדאורייתא ויהא צריך לרדן אם זחילתו
ניכרת או לא קשה מאוד לשער כזה על כן אין בזה
תיקון אלא קלקול ואין עניות בציבור אף שיעלה
הוצאת בניית המקוה וימשיכו על דרך שעשוי עד
עתה ליצוק הבורות במקומו ע"י שמתקן מקודם
המהנדס צורת עץ ששופכים אח הצעמענט לתוכו עד
שמתייבש לגוף אחר דח"ו יכולין להכשל בטירתן
של ישראל ואין לנו אלא מה שהוא מסורת בירינו
מאבותינו ולא לחדש דברים חדשים שיש לפקפק
עליו ודי בזה.

ועיין בשו"ת תשב האפור (ח"א סי' י"ז) בשם הגה"ק
משעשעין זצ"ל דאין לעשות שום דבר
במקוואות שלא נהגו בו הראשונים, ואפי' אין עליו
שום חשש וכ"ו.

סיימתי הדברים שלהי שבט תשע"ה לפ"ק בעזר צור
ישועתו - ומטהר עמו ישראל בקדושתו.

הק' חיים קלמן גוטמאן

ועי"ד דבנידון דירן דכפי כובד הרפנות אין כח ביד
אדם לטלטלו, יש לומר דגם הצמח צדק
הנ"ל דס"ל רב' אבנים שהקיפן זה לזה לא חשבי כלי
לענין מקוה משום דא"א להינטל ממקומם ביחד -
אבל בנידון דירן אורכה אחר שנתן הרפנות על דף
החלקה א"א להסירו ממנו בידי אדם, שפיר חשבי
כלי כל שמעיקרא נעשה לשם כך ליתן הרפנות על
הדף.

ועוד נלענ"ד דכל שמביאין ד' דפנות מדובקין יחד
ומכניסין אותה בתוך החפירה אפילו אחר
שנקבע ונתדבק כדי לחזקו שלא ינוד ממקומו צריך
למלאות עפר סביבו ויורחק היטיב כדי לחזקו מעתה
הרי לא נגמר הקביעות בזה שנתדבק להשוליים (להף
כמלקט שלמטה) עד שיתמלא עפר בין כותלי החפירה
לכותלי הדפנות וכבר מבואר בשו"ת מהר"י אסאד
ח"ב סימן רכ"ו שלא נתבטל להקרקע עד שתקבע
לגמרי שלא יחסר דבר עוד באופן שתהיה קבועה כך
לעולם ובלא"ה אם צריך עוד לגמור הקביעות חשיבי
כחקקו ולבטוף קבעו עכ"ד והובא דבריו בשו"ת
מהר"ם שייק יו"ד סימן ר"ב ע"ש כמו כן אחר
שנדבק ד' דפנות לרף החלקה כבר שם כלי עלה
והקביעות לא נגמר עד שיתמלא עפר בין ד' דפנות
וקרקע עולם לחזקו - ושמעתי דחשש זה לא שייך
כשהדפנות עשויה רחבה הרבה דאוי מתקיים במקומו

ציור המקוה:

כל זה נעשה מצעמענט ביציקה אחת, וכעת הוא אבן אחת.

- א - הוא דופן החיצוני.
- ב - הוא דופן האמצעי, שבו נמצא נקב ההשקה.
- ג - הוא דופן החיצוני.

זה האבן השני' (הרצפה) הנעשה מצעמענט, וסביב הרצפה מניחים דבק וע"ז מניחים האבן הראשונה.

הרב אברהם שרייבער

כולל טארטיקוב

בדבר ההמצאה חדשה בבניית מקואות בקאנטריים בדרך קל וזול מאוד

הדברים נתלבנו בדיוק חברים כמולל בית יהואל מיכל ובית אלכסנדר אשר ד'טארטיקוב וחבריהם הקיץ החדש ד'טארטיקוב.

א) הנה בזמן האחרון נעשה שערורי' גדולה בדבר בניית מקואות בקאנטריים בדרך קל וזול מאוד ע"י חתמי חדשה שהמציאו לבנותו בחתיכות גדולות של צימענט וכבר בנאוהו בכמה קאנטריים וזה נוגע ונצחק לקאנטריים שאין להם מקוה מחמת היקרות ובטיחה גדולה ובזכו זמן גדול בא להם הטבילה בכל יום שלדאבון לבם מתרחש הרבה פעמים שמגיע סוד"מ קר"ש ועדיין לא הספיקו לטבול טב"ע וזהו שבר גדול לא אחרי שהם נזהרים בזה בכל התוקף בשאר ימות השנה (ובפרט לאברכי כולל היראים והמדקדים) וידוע שהקאנטריים ישנם בסוג זה ושאלנו לכמה מו"ה מובהקים דעתם בזה וחזינו דלא ראו פנים לפוסלם וגם להפסיד דכבר הורה זקן בשו"ת ויען יוסף יוד"י סי' רצג ושיבח במעלות מקוה שבנויה באבנים גדולים (אבני שיש אבן פתול ואבן מתחת לקרקע ולחברם בצימענט) ע"כ אורנו חיל ואמרנו נשנה הפרק ונדון בדבר הלכה והנה הפוסל והמכשירים כבר האריכו בחשובותיהם אמנם חזינו דעדיין מקום גדול הניחו להתגרר להוסיף בירור על פניהם ולבררם הרק היטב עד אשר יצא הדבר ברור כשמלה והגנו בעור היוצר ב"ה וב"ש.

וצורת המקוה הוא שחופרים הפירה ומביאים מבית חרושת חתיכת צימענט גדולה חלקה שישמש לקרקע וצלה באמצע החתיכה מניחים חתיכת צימענט גדולה של ד' רפנות כחבית בלא שוליים (שעשויה בבית חרושת וקובעים גומי סביב החיבור של שני האבנים ובפנים מרבקים שם בטיט וצימענט ובמיני מריחות שלא יתחילו המים מבין החיבור וכבר משתמשים במקוה כזו בכמה קאנטריים כמה שנים (והיו שנוחלו ממקום החיבור מפני שלא דיבוקו בצימענט או בדיוק אחר רק הסתפקו בגומי מבחוץ ועצמי"ט יוכל לדבק צימענט גם מבחוץ מעל הגומי ולהוסיף בהחזקת לפי הוראת הבקאים).

הדין בקולב"ח - שי' הנובי

74 ב) הרמ"א סי' ס"ז כ' וז"ל מותר לעשות מקוה על הגג ובלבד שלא יהיה תוך כלי או אבן אחת שחקקו ולבסוף קבעו אבל חבור אבנים הרבה ל"מ כלי ומקורו מת' הרשב"א הובא בר"מ שם או' יב וז"ל כל מקוה הנעשה בגג כשירה דאין חילוק בין הוא בארץ או על הגג ואם היא תוך אבן אחת וחקקו ולבסוף קבעו מ"מ פסולה ואם אין אבן א' אלא שנעשה בית כינוס מים מבין אבנים כשר ע"כ.

ומפשות דברי הרמ"א משמע דכוונתו לחלק בין חקקו ולבסוף קבעו דהוי עלה שם כלי בתלוש ושוב לא פקע לבין קבעו ולבסוף חקקו דנעשה החקיקה במחובר ושוב לא חל עליו שם כלי וכן נקט הש"ך ס"ק כ"א להלכה ומוכיחו מדברי הטור וז"ל ומשמע אם לא הי' עליה שם כלי קודם שקבעוה כגון שקבעו עץ או אבן ואח"כ חקקו כשר ע"כ אמנם בפ"ת שם סק"ז הביא דברי הנוב"ת סי' קמב שתמה מש"ס מפורשת דמבואר דקבעו ולבסוף חקקו ל"מ רק לענין שאיבה דרבנן אבל לא לאיסור

תורה והעלה להלכה דבטבילה דאורייתא פסול בקולב"ח (ולענין טב"ע עי' בשו"ת מנח"י ח"ג סי' סד ושו"ת חלקי"י יוד"י סי' קיח) אבל כמעט רוב אחרונים חלקו בזה (כ"כ בעמק שאלה יוד"י סי' מז סוף התשו') ונקטו כפשוטן דברי הראשונים וישבו דברי הש"ס לשיטתם ועי' בשו"ת חת"ס ח"ב סי' ריז דמנהג כל ערי ישראל להתיר לטבול בכלי שקבעו ולבסוף חקקו ואסור לפקפק ולהרהר על הוראה זו ועי' בדברי חיים הל' מקואות או' לו דאפי' יבא אלי' אין שומעין לו בזה אמנם כידוע כתבו האחרונים להחמיר כדברי הנוב"ת וכמ"ש בשו"ת דברי חיים יוד"י ח"א סי' מז וז"ל אך על כל פנים אין מהדראי לעשות מקוה לכתחלה אשר הגאון בנודע ביהודה וצלה"ה פוסלו מן התורה ע"כ וכן נהגו בזמן האחרון בכל תפוצות ישראל והדברים מפורסמים.

והנו"ב שם מוכיח כדבריו גם מדברי הרשב"א והרמ"א דמאי איריא אבנים הרבה הרי אפי' אבן א' שלא חקקו מקודם ג"כ כשר א"ו דאבן אחת אפי' קולב"ח פסול (ועי' בשו"ת חת"ס ח"ב סי' ריז שמתרץ דברי הרמ"א דכ' הרמ"א לרבותא דאפי' חבור אבנים הרבה

המקוה והקביעות באים כא' כשר וכ"ש בקבעו חקקו וז"ל שם בבואור דברי הרמ"א וא"י אז כלל מלא אמר שאם חקקו ולבסוף קבעו מקוה עליו שם כלי בתלוש המקוה פסול לגמר להטביל בו כלי זכוכית (דהוא מדרבנן) ובכינונו ה"ה המקוה כשר לטבול בתוכו אפילו נרו האהייתא ואבן שקבעו ולבסוף חקקו יש חילוי ופירוש שרי לטבול בתוכו אבל כלי מתכות וק"י פתח אסורים לטבול בתוכו ואפילו דיעבד ל' ה"ה טבילה ע"כ ומבואר בדבריו דיש חילוק בין א"ו לבין כינוס אבנים הרבה ומצאנו בפוסקי כמה מהלכים בגדר הדברים.

שי' הצי"צ והגרש"ק והמהרש"ם יט"ה א' הוא דעת הצי"צ סי' קעב דהגדר הוא דכ שאין יכולים להנטל כא' מצד רוע חיבורם ל ופ"י וז"ל ואף שצורת כלי עליו מ"מ חיבור שא ליס' ליתלם כא' אינו חיבור ולא שייך כלל שיחש לו וז"ל שם וגם אנו מוכרחים לחילוק זה לדב והמ"ם שגם בקבעו ולבסוף חקקו חשוב כי פסול הטבילה בתוכו דאל"כ לדבריהם א"א לעשו יין בתוך הקרקע שכשיש לו ד' מתיצות ושוליי דצורת כלי עליו והחיבור לקרקע לא מהני לבט י"פ האיך מצאנו ידיו ורגליו בכל המקואו עשיות בענין זה מבערוזענש או מנסרים ומה ה וז"ל להבדיל בין זה לכלי א"ו צ"ל דכל שאין יכול להנטל כא' מצד רוע חיבורם לא חשוב כלי ע"כ.

וכפ"ד זה דתליא אם יכולים להנטל כאחת החמ גם בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' לא וכן ופ"י סי' קב ובח"ז סי' עה ועי' גם בח"ג סי' קיב ועי' במהרש"ם דס"ל דטעם הרשב"א והרמ"א ה

ואלם דבריו אינו ממש דברי הצי"צ דהצי"צ בא עלה ו לא הבין החילוק שבין אבן אחת לאבנים הרבה דהרי כל ש מתיצות ושוליים צורת כלי עליו ומש"ז הוכרח לומר שיפסול לעשות בנין בתוך הקרקע הוא משום צד אחר ו שאין יכולים להנטל כא' מצד רוע חיבורם ובאין ניטלין מלאה לא שייך שיחשב לכלי דל"ש חיבור באין ניטלים כא שמתכח שם אבל המהרש"ם שפיר הבין החילוק שבין אבן לאבנים הרבה אלא דס"ל מצד הסברא דביכולים לינטל כ פ"א א' ובאבן א' הא הוי כלי והיינו משום דס"ל דטעם יאבנים הרבה אינו נחשב לכלי הוא משום דחיבור של אינו נחשב חיבור וא"כ אינו נעשה כלי ולפי"ז כ' דהו מחוברים בטיט אבל במחוברים בצימענט שהצימענט לעמוד בפ"ע וניטלים כא' ודאי דהוי חיבור והוי ככלי א' ע אחת (ועי' בח"ב סי' קב שכי' וגם בענין חיבור הצימענט ר ופ"ד דברי צ"צ החדש הגם שלא ראינו ואינו ת"י).

קולף סיגור ורבי
שנת 6 קולב"ח [כ"א] נ"ס רש"א

25

דחיבור של אבנים לא נחשב לחיבור וא"כ ל"ה כלי ויסוד זה כ' ג"כ הגרש"ק במי נדה בקו"א לה' נדה סי' רא סל"ד בטעם הרמ"א וכ' בלשונו שם אם מצד עצמו לא הוי כלי רק ע"י חבור נעשה כלי בזה לא אלים החבור כל כך בזה להיות עליו שם כלי כיון דהוי רק ע"י חבור ע"כ.

שי' שאר אחרונים

ד' ושיטת שאר אחרונים בגדר הדברים הוא דטעמא דבחיבור אבנים הרבה ל"מ כלי הוא משום דכיון דהוא דרך בנין שנעשה ע"י בנין שבא בדרך הבונים וצורת בנין עליו לא מיקרי כלי דהוא דרך בנין ולא דרך כלי והוא השי' שנתקבלה ביותר וה"ה בשו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סי' ע ובמנחת פתים סי"ז ד"ה ע"ד שאלתו וכ' בלשונו שם דענין זה שנותן אבן בקרקע לשוליים ומחברו לארץ ואח"כ מחבר אבנים לדפנות היא דרך בנין ואין תורת כלי עליו וזה כוונת הרמ"א דחיבור אבנים הרבה לא מיקרי כלי כו' וע"כ דבמחבר הו"ל דרך בנין כו' וע"כ דכל כה"ג בנין מיקרי ולא כלי וא"כ ה"ה צימענט ששופכים על הכותלים והשוליים לא נעשה כלי ע"י דוח הוי כחיבור אבנים הרבה וכנ"ל ע"כ ובשו"ת לבושי מרדכי יו"ד תנינא סי' קה וכ' בלשונו שם דאם בא בדרך הבונים בצעמענט ובעטאן לית בי' שום חשש כלי ע"כ ובשו"ת דברי יואל יו"ד סי' עז אות ד' וכ' בלשונו שם ובאמת כי עיקר החילוק בין אם הוא דרך בנין הוא גם בנוב"י עצמו שם בסי' קמ"ב שכתב לחלק דבאבן אחת אף שקבעו ולבסוף חקקו אסור לטבול בו נדה וזבה דאורייתא ובכיניוס אבנים הרבה דהוי בנין כשר לטבול בתוכו אפילו נדה וזבה דאורייתא והפה שאסר בקבעו ולבסוף חקקו מתיר היכא דהוי בנין ממש כו' בצימענט הנבנה בקרקע נראה ודאי דדמי ממש לכיניוס אבנים דהוי בנין ממש ע"כ וע"י בלבוש שם בסי' רא שכ' וז"ל וחיבור אבנים הרבה בסידי לעשותן כמו גומא לקבל מים אינו נקרא כלי כלל שאין דרך לעשות כלים כן ע"כ.

→ ודסברא בזה הוא דלעולם כל שהוא דרך בנין כדרך שבונים בצורת בנין שוב אמרינן דנקבע עליו שם בנין ול"ה כלי ומצד הסברא הוא פשוט דאין הדבר תלוי דוקא בחבור אבנים הרבה דמנא לן לקבוע דבר כזה דדוקא דרך בנין של אבנים הרבה הוי בנין ומנ"ל להרשב"א הא וע"כ דאין הדבר אלא דהרגילות הוא דבנין הוא בחבור אבנים הרבה וזהו דרך משל לכל שאר דרך בנין ובפרט בזמנינו דנשתנה דרך הבנין לבנין של צימענט דאטו גזיה"כ הוא דדוקא בחיבור

החקיקה והקביעות באים כא' כשר וכ"ש בקבעו חקקו וז"ל שם בביאור דברי הרמ"א וא"כ כלל מלא אמר שאם חקקו ולבסוף קבעו נקרא עליו שם כלי בתלוש המקוה פסול לגמרי ולהטביל בו כלי זכוכית (דהוא מדובנן) ובכיניוס הרבה המקוה כשר לטבול בתוכו אפילו נדה דאורייתא ואבן שקבעו ולבסוף חקקו יש חילוק זכוכית שרי לטבול בתוכו אבל כלי מתכות וק"ו נדה אסורים לטבול בתוכו ואפילו דיעבד לא ה"ה לה טבילה ע"כ ומבואר בדבריו דיש חילוק בין א"י לבין כיניוס אבנים הרבה ומצאנו בפוסקים כמה מהלכים בגדר הדברים.

שי' הצ"צ והגרש"ק והמהרש"ם

ושיטה א' הוא דעת הצ"צ סי' קעב דהגדר הוא דכל שאין יכולים להנטל כא' מצד רוע חיבורם לא שוב כלי ואף שצורת כלי עליו מ"מ חיבור שאין גלים ליטלים כא' אינו חיבור ולא שייך כלל שיחשב כלי וז"ל שם וגם אנו מוכרחים לחילוק זה לרבוזי אומרים שגם בקבעו ולבסוף חקקו חשוב כלי לפסול הטבילה בתוכו דא"כ לדרביהם א"א לעשות בנין בתוך הקרקע שכשיש לו ד' מחיצות ושוליים ה"ה צורת כלי עליו והחיבור לקרקע לא מהני לבטלו א"כ האיך מצאנו דיניו ורגלינו בכל המקואות הנעשות בענין זה מבערווענש או מנסרים ומה הוא הגדר להבריל בין זה לכלי א"י צ"ל דכל שאין יכולים להנטל כא' מצד רוע חיבורם לא חשוב כלי ע"כ.

וכיבוד זה דתליא אם יכולים להנטל כאחת החמיר גם בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' לא וקמה וכח"ב סי' קב ובח"ז סי' עה וע"י גם בח"ג סי' קיב".

וע"ש במהרש"ם דס"ל דטעם הרשב"א והרמ"א הוא

אולם דבריו אינו ממש דברי הצ"צ דהצ"צ בא עלה משום ולא הבין החילוק שבין אבן אחת לאבנים הרבה דהרי כל שיש לו מחיצות ושוליים צורת כלי עליו ומש"ז הוכרח לומר דמה שיכולים לעשות בנין בתוך הקרקע הוא משום צד אחר משום שאין יכולים להנטל כא' מצד רוע חיבורם ובאין ניטלים כא' בלא"ה לא שייך שיחשב לכלי דל"ש חיבור באין ניטלים כא' וכמו שמוכיח שם אבל המהרש"ם שפיר הבין החילוק שבין אבן אחת לאבנים הרבה אלא דס"ל מצד הסברא דביכולים לינטל כא' הוי כאבן א' ובאבן א' הא הוי כלי והיינו משום דס"ל דטעם הדבר דאבנים הרבה אינו נחשב לכלי הוא משום דחיבור של אבנים אינו נחשב חיבור וא"כ אינו נעשה כלי ולפי"ז כ' דזהו דוקא במחבורים בטיט אבל במחבורים בצימענט שהצימענט יכול לעמוד בפ"ע וניטלים כא' ודאי דהוי חיבור והוי ככלי א' של אבן אחת (וע"י בח"ב סי' קב שכ' וגם בענין חיבור הצימענט העליתי ל"כ בדברי צ"צ החדש הגם שלא ראיתיו ואינו ת").

אבנים הרבה הוי בנין הא סברת הרשב"א אינו אלא דדרך בנין ל"ה דרך כלי וכשהוא בנין ליכא עלה שם כלי וא"כ אם בזה"ז בונים בדרך אחר וכל הבונים הוא בדרך זה במה יגרע מחיבור אבנים הרבה והסברא מחייב לנו לומר דאף אם תמצא בדברי האחרונים שיאמרו וידקדקו דוקא בחיבור אבנים הרבה זהו רק בזמניהם דאז ה"ו דרך הבנין בחיבור אבנים הרבה ומש"ז נקבע הבנין בחיבור אבנים הרבה אבל אין זה בזמנינו וכל הדרך שבונים נשתנה גם לבנין של צימענט ובפרט בבור ודות דזה אין בתנים רק ע"י צימענט כידוע ואדרבה בזמנינו דברי הרשב"א דקובע חיבור אבנים הרבה לדרך בנין משום שכן היו בונים בימיו נתנת לנו לומר דבזמנינו שבונים בצימענט הוי הצימענט מהעיקרים שקובע הדרך בנין ובפרט בבור ודות וז"ב ופשוט.

אם יש לחלק בין ב' אבנים לאבנים הרבה

(ה) והנה כמה אחרונים נתקשו בדברי הרשב"א דחבור אבנים הרבה ל"מ כלי ממתני' סופ"ה דפרה מ"ט דתני שם שתי אבנים שהקיפן זו לזו ועשאן שוקת וכן שתי ערבות כו' עשאן בסיד או בגפסיס והן יכולות להנטל כאחת המים שביניהם מקודשין (לקדש שם מי חטאת) ע"כ הרי מבואר במתני' דבחיבור של שני אבנים הוי כלי והאחרונים ישבו הקושי כ"א לפי הבנתו בדברי הרשב"א דכבר הכאנו דברי המהרש"ם דהוכיח מזה דהרשב"א מיירי דוקא בטיט אבל בסיד וגפסיס דניטלים כא' מודה הרשב"א דהוי חיבור והוי כלי והיינו כפי הבנתו בדברי הרמ"א ואולם שאר האחרונים ישבו בפשיטות דהרשב"א מיירי בחיבור אבנים דרך בנין משא"כ במתני'.

אמנם מבואר להדיא בדברי האחרונים דלא רצו ליישב ולחלק בין ב' אבנים (דמתני') לאבנים הרבה (דהרשב"א) דס"ל מצד הסברא דכיון דל"ה של אבן א' שוב הוי כאבנים הרבה וז"ל בשו"ת בית שלמה סי' ע ובדאי לאו מטעם דחיבור אבנים הרבה לבד הקיל דלא מקרי כלי דמדוע לא מקרי כלי באופן זה וכ"מ במשנה ספ"ה דפרה דקתני שתי אבנים שהקיפן זל"ו ועשאן שוקת וכן שתי ערבות כו' עשאים בסיד או בגפסיס והן יכולות להנטל כאחת המים שביניהם מקודשים ומבואר דחיבור שני אבנים יחד הוי כלי ומ"ל שתי אבנים או אבנים הרבה אמנם טעמו של הרשב"א מבואר בלשונו שכ' ואם אין כולו אבן אחת אלא שנעשה בית כנוס מים בבנין אבנים כשר דהיינו שאינו כלי אך בנין ובית כינוס מים ע"כ ובמי השילוח במקור נפתח בפתחה לסי' ד דף כח

ע"ב כ' וז"ל והנה הלום ראיתי להאדון בעל התוס' בסעי' ד' וז"ל וחיבור אבנים הרבה בסיד לעשות גומא לקבל מים אינו נקרא כלי כלל שאין לעשות כלים כן ומשמע מלשונו שאפילו מחוברים לקרקע לא מקרי כלי וכבר כתבתם ממתניתין דפרה דשתי אבנים שחיברן בסיד מותר כלי גמור ולחלק בין אבנים הרבה לשתי אבנים דוחק גדול וצ"ע ע"כ ובשו"ת מהרש"ם ח"א קמה כ' להשיב מש"כ לו השואל במקוה דנדר"ה וז"ל והנה ר"מ העיר מדברי תשו' רשב"א ורמ"א דחיבור אבנים הרבה לא מקרי כלי וצ"ל דאף דב"ט דפרה מ"ט ב' אבנים ועשאן שוקת אם חיברו שיהיו יכולים להנטל כאחת מקרי כלי היינו בב' אבנים אבל אבנים הרבה הוא דרך בנין וכ' שם המהרש"ם דזה אינו דהא ז"ל תשו' הרשב"א ואם אינו כולו אבן אחת אלא שנעשה בית כינוס מים בבנין אבנים מותר וכ' ולא הזכיר כלל אבנים הרבה כו' ואין סברא לחלק בין שני אבנים ובין הרבה אבנים ותדע שהיה נקט שם גם שני עריבות דוראי גם ג' עריבות דרי"ם שזה לשנים וה"נ בזה ע"כ.

ועי' בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ב סי' צה דלא כ"כ ואדרבה הוסיף לומר דאפי' ארבע אבנים אבן לכל כותל ל"ה כאבנים הרבה וז"ל דיש לנו להחמיר כהלשון דדוקא אבנים הרבה ואף שלא ידוע לי בענייני טעם מ"מ הרי נאמר כן ואולי מפני שכן הדרך לעשות גם כלי או שכיון שנתחברו זה לזה היטב נתבטל חשיבות החבור לקרקע ע"כ אמנם כאמור האחרונים כ' להדיא דאין סברא לחלק אפי' בין ב' אבנים לאבנים הרבה וגם הוא כ' שלא ידוע לו טעם לזה וכ' ואולי מפני שכן הדרך לעשות גם כלי ולפ"ז שוב דרינן דהכל תלוי בדרך בנין ובאמת כ"כ להדיא בח"א סי' קח שמחלק בין מקוה שנעשה מצימענט עם אבנים הרבה למקוה שנעשה מצימענט לבד דל"ה כאבנים הרבה ומ"מ כשר מאחר שאין עושין כלי תלוש מצעמענט וע"ש ולפי דבריו שם ברור דגם הוא לא כ' נאן דל"ה כאבנים הרבה רק בנר"ד שרצו לעשות ארבע כותלים מארבע טבלאות של מין נייד ולחבר אח"כ באש דאין זה ממש כדרך הבונים ומש"ה הוצרך ממש לאבנים הרבה אבל אם הוא כדרך הבונים ודאי דבכ"ע אין עליו שם כלי וע"ש בח"א סי' קח ותראה שכן הוא (וע"ע להלן).

שי' העמק שאלה

(ו) ובשו"ת עמק שאלה סי' מז כ' בזה וז"ל וכן מפרש הנוב"ת סי' קמ"ב דברי הרשב"א ורמ"א דבכינוס

הוא מטעם בנין לא מטעם קולג' דגם הרמב"ם שסובר במתני' דספ"ה שם שהקיפן ועשאן שוקת מיקרי כלי אבנים שאין זה דרך בנין אבל כינוס או דות שהוא בכלל בור שבתורה ואם יס"ת הראב"ד י"ל כו' דבכינוס אבנים עשין בגפסיס אין זה שייך להחשיבן כלי מיקרי כו' ומכ"ש אם הבנין של אבנים ה"ה בארץ דזה ודאי מיקרי דות שהוא אמה תורה ואפי' לחומרת הצי"צ ה"ה שחשש שם באם יכולים להנטל וז"ל דזה דוקא בבנין של עץ דגם תלוש עושין כה"ג שמעמידן עמודי קניסין הדפנות בתוך הפאזין שנעשין עשה בזה כלי ולזה חשש שם באם יכו אחת אבל בכינוס אבנים הרבה בתוך ה"ה מיקרי דות שהוא בכלל בור וכוה יפ"ה אם נעשה בסיד וגפסיס והי' יכו' כאחת שזה דרך בנין מיקרי ע"כ

הנה יש לדייק ממה שמחלק בין ב' אבן הרבה דיוצא מדבריו דס"ל דהדבר בחבור אבנים הרבה דבזה מצינו מפי הרשב"א דהוי דרך בנין ומש"ה ס"ל אבנים ל"ה כאבנים הרבה ול"ה דרך אמנם צ"ע"ג במה שמחלק בין דברי הו מתני' דפרה וכ' דמתני' מיירי דהרשב"א מיירי באבנים הרבה דאז הוי ד לכאורה בלא"ה (אפי' אם לא נחלק בין ב' אבנים) הא מתני' מיירי בתלוש בעשאן י אפר הפרה שהוא בתלוש (דמי פרה אין מר זל"ה כלל) ומה דרך בנין שייך בזה בדבר ע חוץ אם נימא דס"ל דחיבור אבנים הרבה בתלוש דאף כשהוא בתלוש הוי עלה ע וכ"כ גם בס' מי השילוח (ועי' בזה להלן) הוא לחילוקו דב' אבנים אין זה דרך השילוח במקור נפתח בפתחה לסי' ד דף דמשמע מלשון הלבוש שאפילו האבנים מחוברים לקרקע לא מקרי כלי וע"כ הק' ממ מהרש"ם ח"א סי' קמה בדעת השואל הק' והוסיף דמדברי הרמ"א נראה דגם בלא חדר והיינו כדאמרין דבל"ז שפיר מתורץ דברי ה דפרה דשם מיירי בתלוש ולא חברים לקר

אבל אם נימא כדלחלן דמ"ש ב' אבנים ל"ד יאנו כדרך הבונים א"כ גם זה נכלל בתירוצו בתלוש ואי"ה גם מטעם זה אינו כדרך הבונים ו

הוא מטעם בנין לא מטעם קולב"ח וא"כ
 ז"ל הרמב"ם שסובר במתני' דספ"ה דפרה דב'
 שהקיפין ועשאן שוקת מיקרי כלי הוא דוקא
 אבנים שאין זה דרך בנין אבל כינוס אבנים הרבה
 דרות שהוא בכלל בור שבתורה ואם כן אפילו
 ש"ת הראב"ד י"ל כו' דבכינוס אבנים הרבה אף
 ש"ת בגפסיס אין זה שייך להחשיבן כלי דזה דרך
 ז"מקרי כו' ומכ"ש אם הבנין של אבנים הוא בתוך
 הדי בארץ דזה ודאי מיקרי דות שהוא בכלל בור
 מזה תורה ואפי' להומרת הצ"צ ההדש כסי'
 שחשש שם באם יכולים להנטל כאחת אפי'
 ג"ל"ח י"ל דזה דוקא בבנין של עץ דגם בבנין כלי
 לוש עושין כה"ג שמעמידן עמודים מתחלה
 פניסין הרפנות בתוך הפאזין שנעשין בעמודים
 גשה בזה כלי ולזה חשש שם באם יכולין להנטל
 התי' אבל בכינוס אבנים הרבה בתוך הפירה זה
 אף מיקרי דות שהוא בכלל בור ובוזה אין לחלק
 אם נעשה בסיד וגפסיס והי' יכולים להנטל
 כאחת שזה דרך בנין מיקרי ע"כ.

היה יש לדייק ממה שמחלק בין ב' אבנים לאבנים
 הרבה דיוצא מרבירי דס"ל דהדבר תלוי דוקא
 הבור אבנים הרבה דבוה מצינו מפורש ברברי
 הרשב"א דהוי דרך בנין ומש"ה ס"ל לחלק דבב'
 אבנים ל"ה כאבנים הרבה ול"ה דרך בנין.

ובגמ' צע"ג במה שמחלק בין דברי הרשב"א ובין
 מתני' דפרה וכי' דמתני' מיירי בב' אבנים
 הרשב"א מיירי באבנים הרבה דאז הוי דרך בנין דהא
 לפאזרה בלא"ה (אפי' אם לא נחלק בין ב' אבנים לאבנים
 הרבה) הא מתני' מיירי בתלוש בעשאן שוקת לקדש
 אפי' הפרה שהוא בתלוש (דמי פרה אין מתקדש במחובר
 ג"כ כלל) ומה דרך בנין שייך בזה בדבר שהוא בתלוש
 הן אם נימא דס"ל דחיבור אבנים הרבה ל"ה כלי אף
 בתלוש דאף כשהוא בתלוש הוי עלה שם דרך בנין
 יפ"כ גם כפי' מי השילוח (ועי' בזה להלן) ומש"ז צריך
 הו' לחילוקי דב' אבנים אין זה דרך בנין (ועי' במי
 השילוח במקור נפתח בפתיחה לסי' ד דף כח ע"ב שכ'
 דמשמע מלשון הלוש שאפילו האבנים הרבה אינם
 מחוברים לקרקע לא מקרי כלי וע"כ הק' ממתני' וכן בשו"ת
 מהרש"ם ח"א סי' קמה בדעת השואל הק' ממתני' דפרה
 והוסף דמדברי הרמ"א נראה דגם בלא חבורם בקרקע שרי'
 והיינו כדאמרינן דבל"ז שפיר מתורץ דברי הרשב"א ממתני'
 דפרה דשם מיירי בתלוש ולא חבורם לקרקע כלל).²

אבל אם נימא כדלהלן דמ"ש ב' אבנים ל"ד אלא עיקר כוונתו
 אינו כדרך הבונים א"כ גם זה נכלל בתירוצו דהרמב"ם מיירי
 בתלוש ואי"נ גם מטעם זה אינו כדרך הבונים ודוק.

וגם אין זה מוכרח בדבריו דהדבר תלוי דוקא באבנים
 הרבה ובאם יהי' דרך בנין כדרך הבונים אבל לא
 באבנים הרבה יגרע ד"ל דעיקר כוונת חילוקו הוא
 באם הוא כדרך הבונים דבאז הוי דרך בנין ולא דרך
 כלי דב' אבנים שהקיפין ועשאן שוקת שאין זה דרך
 בנין דגם בבנין כלי בתלוש עושין כה"ג מקרי כלי
 אבל כינוס אבנים הרבה שמקרי דות והוא דרך
 הבונים בבניית בור ודות הוי בנין ומכ"ש כשהוא
 בתוך חפירה בארץ וכן מוכח ממה שמחלק וכי' ואפי'
 חומרת הצ"צ זה דוקא בבנין של עץ דגם בבנין כלי
 בתלוש עושין כה"ג אבל בכינוס אבנים הרבה בתוך
 חפירה זה ודאי מקרי דות והיינו משום שכן הוא דרך
 הבונים הרי אף באבנים הרבה לא סגי בזה בלבד אלא
 הכל תלוי בדרך הבונים וכן ממה שכ' בב' אבנים
 שאין זה דרך בנין אבל כינוס אבנים הרבה מיקרי דות
 כו' ומכ"ש אם הבנין של אבנים הוא בתוך חפירה
 בארץ דזה ודאי מיקרי דות שהוא בכלל בור שאמרה
 תורה ע"כ כוונתו דהוא משום דכן הוא דרך הבונים
 כשבונים דות וא"כ יוצא מרבירי שהכל תלוי אם הוא
 דרך בנין והיינו כדרך שבונים דאז הוי בנין ואין בו
 מגדר כלי כלל וכן משמע ג"כ בשו"ת דברי יואל יו"ד
 סי' עז אות ד' שביאור העמק שאלה בדרך זה ע"ש .

והשתא ממ"נ אם ת"ל דכוונתו לחלק בין ב' אבנים
 לאבנים הרבה ע"כ דס"ל דבאבנים הרבה
 הוי דרך בנין אפי' כשהן בתלוש ולפי"ז גם בנד"ד

¹ ובעצם יסוד זה בחיבור אבנים הרבה בתלוש אם ג"כ נאמר
 דהוי בנין ולא כלי עי' בנוב"ה הנ"ל שכ' בתו"ד וז"ל דדוחק לומר
 דכינוס אבנים הרבה מיירי אפילו בתלוש לגמרי שעשה בנין
 אבנים ע"ג דף המונח ואינו מחובר ע"כ ועי' במי נדה בקו"א לה'
 נדה סי' רא סל"ד ובמנחת פתים סי' ז' וז"ל ובדאי כשמחבר אבנים
 הרבה בתלוש ונעשה כלי אף שקבעו אח"כ בארץ תורת כלי עליו
 ע"כ וכן מבואר משו"ת חת"ס ח"ב סי' ר"ז והבאנו דבריו לעיל
 ועי' במקוה ישראל ס"ז או' מד

אמנם במי השילוח במקור נפתח בפתיחה לסי' ד דף כח ע"ב
 כ' וז"ל והנה הלום ראיתי להאדון בעל הלוש בסעי' ז' וז"ל
 וחיבור אבנים הרבה בסיד לעשותן כמו גומא לקבל מים אינו
 נקרא כלי כלל שאין דרך לעשות כלים כן עכ"ל ומשמע מלשונו
 שאפילו אינם מחוברים לקרקע לא מקרי כלי כו' ועוד שם וז"ל
 ובוזה אתיא לך שפיר לשון הרמ"א דכ' ובלבד שלא יהא תוך כלי
 או אבן אחת שחקקו ולבסוף קבעו אבל חיבור אבנים הרבה ל"מ
 כלי דכפי הנראה מדבריו משמע דבחיבור אבנים הרבה אפי'
 חקקו ולבסוף קבעו מותר והוא פלא דאטו ליכא כלי שהוא
 מחובר מחתיכות הרבה ומה לי עץ או אבן והרי כל התיבות של
 עץ והמטות מחוברים מכמה חתיכות ואעפ"כ כלי גמור הן לכל
 דבר אמנם לדברינו נחא דכיון שהוא בחיבור אבנים הרבה דרך
 בנין גמור הוא ולא כלי הוא ודינו כמשמש את הקרקע ולהכי

הוא חיבור אבנים הרבה בשפיכת הצימענט בדרך בנין כשאר מקואות ואם ת"ל דכוונתו לחלק בין כשבא כדרך שבונים גם בנד"ד הוא כדרך שבונים.

כשר ע"כ ועי' שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קמה שהביא דברי השואל וז"ל והנה רז"מ העיר כו' והביא מתשו' רשב"א ורמ"א דחיבור אבנים הרבה לא מקרי כלי ומדלא הזכיר רמ"א דקבעו ולבסוף חקקו נראה דגם בלא הברם בקרקע שרי ע"כ ועי' בהז"א מקואות סי' קטב ב' או"ג

ועי' בשו"ת אג"מ יו"ד ח"א סי' קח שג"כ כ' דלא מקרי כלי בחבור אבנים הרבה ואף בחקקו ולבסוף קובעו ומ"מ סותר עצמו בזה מ"ש הוא עצמו בח"ב סי' צה ועי' ש

ועוד יש לדון באם חיבור אבנים הרבה בתלוש שלא על הקרקע ואמנם לא גמרה ועדיין לא נעשה כלי ואח"כ כשקבעו בקרקע נעשה כלי אם ג"כ הוא כחיבור אבנים הרבה (אם נניח דצריך זוקא חיבור אבנים הרבה) דהוי עלה שם בנין ואף דחיבור של האבנים לא הו"ל על הקרקע וכן ביציקת צימענט בדומיניו הוי זה דרך הבונים יש לדון בזה אי עשאו בתלוש אי ג"כ הוי עלה שם בנין

וראי גדולה מצינו דדרך בנין לאו בקביעות לארץ ובחיבור לארץ תליא מילתא מהאי הלכתא מפורשת שמבואר בסי' רא ס"ז דהלוקח כלי גדול כגון חבית גדולה או עריבה גדולה ונקבו וקבעו בארץ ועשהו מקוה ה"ז כשר וכן אם פקק הנקב בסידי ובבנין אינו פוסל ומבואר שם בב"י ובש"ך דתרתו בעינין הדא שיהא ניקב נקב המטהרו ועוד צריך שיקבע בארץ או שיהא בו הוכחה שהוא דבר של בנין ולא דבר של כלי דאז סגי אפי' לא יקבע בארץ ומ"ה אם פקקו בסידי ובבנין כלומר בצורות וכיוצא בהן כעין בנין לא חשיב כלי כלל ומנהי אפי' בלא קבעו בארץ וכן מסיק בשו"ת נוב"י הג"ל בדינים העולים להלכה באו' ודלי נקוב שנסתם הנקב בסידי וצורות ביחד אף על גב שלא חברו לארץ טובלין בו דלאו שם כלי עליו

ולפי הנראה מסתימת הפוסקים אף כשיסתום הנקב בסידי ובנין כשהחבית הוא בתלוש ורק אח"כ יניחנו על הקרקע מהני כיון דהוא מעשה ודרך בנין ולא נעשה כלי ע"י הסתימה דסידי וצורות לאו סתימה מעלייתא הוא וכמבואר שם וזהו מדלא הזהירו הפו' דסתימת הסידי וצורות צריך שתהי' זוקא על הקרקע הרי דשייך מעשה ודרך בנין גם כשבנואו בתלוש ואח"כ הניחו בארץ ובתנאי שלא היתה עליו שם כלי בתלוש (ועי' במי השילוח הג"ל שכו' וז"ל אלא ודאי הדבר ברור כי כל מה שהוא דרך בנין לא מקרי כלי לשום דבר ומעתה יצאנו ידי חובת בירור דברי הרשב"א דחיבור אבנים הרבה ל"מ כלי ומעתה יבוא על נכון דהכא כיון שבנואו באבנים הרבה דרך בנין מקרי ולא כלי הוא וכן נמי אמרינן לענין סתימת הנקב דדרך בנין אינו פוסל על"כ הרי דדימה הדרך בנין של חיבור אבנים הרבה לשם ועי' גם בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קמה שכו' וז"ל ומ"ש ע"מ"ש בתשובה דביכול להנטל כאחד יש חשש כלי גם להרשב"א ורז"מ תמה דהא גם בכלי שנקבו נקב המטהרו אם סתמו בסידי עם אבנים וצורות הוי דרך בנין ומכ"ש בנין כו' ע"כ) וכן הוא באמת לשי' הגרש"ק ומהרש"ם דחיבור של אבנים לא נחשב לחיבור דפשוט דכן הוא גם בתלוש.

מקואות של צימענט - הששת מהרש"ם האחרונים - מקואות כדורים

ז' והשתא נדון במקואות של צימענט והוא על הדבר צריכין אנו לכאר דנשתנה סתם הבורות שנוהגים כהיום מסדר טיחת הצימענט בזמן המהרש"ם ושאר האחרונים הפל המהרש"ם במקואות הנעשים מצימענט הן שהעמידו אבנים הרבה של דפנות ושוליים וע' נתנו וטחו ודבקו צימענט בכל החלל ובמקומות אין משתמשים באבנים סביב סביב רק בהצטרף עצמו שעושים דפנות ושוליים ע"י הצימענט בתוך דפוס בלא שאר אבנים וכשהכל נתייבש משהתיתכ הצימענט כחתיכה אחת שנבנית במקוה לקרקע.

ז' וז"ל מקוה מים בזמנינו בונים את קרקעית דפנות המקוה בתוך הפירה שבקרקע ע"י בנין של ביטון צעמענט ומה מעשהו שחופרים בור בקרקע ומעמידים כמין מסגרת מנסרה סביב דפנות הבור אבל על הרצפה אין עושים שום מסגרת וטבלה אלא שופכים הצימענט על קרקע עולם בלי שום מסגרת ואח"כ שופכים ביטון צימענט על הרצפה שהיא קרקע עולם ועל הדפנות היינו בתוך המסגרת שסביב הבור ולאחר כמה ימים שהכל נתייבש מסירים הנסרים סביב הדפנות שנעשו למסגרת וממילא נשאר בנין המקוה כחתיכה אחת שנבנית במקוה לקרקע ע"כ והיינו דכהיום שופכים הצימענט בתוך דפוס משהו קצת רחוק (היינו מקום הדפוס) מכותלי הקרקע שרגילין לעשות חפירה גדולה בקרקע ונותנין בתוכו דפוס (זוקא לדפנות אבל לא לשוליים) ואח"כ שופכים הצימענט בתוך הדפוס שהוא משהו קצת רחוק מכותלי הקרקע באופן שהצימענט אין לה שם שייכות לכותלי הפירה הקרקע וכידוע כ"ז

ועי' בזה בשו"ת מנח"י ח"ה סי' פה וז"ל הנה כבר ה"ל ויכול במקוה שנעשה בלונדון לפני יותר משלשים שנה שנתחדש אף לעשות באופן שבמקום שצריך להיות המקוה העמידו דפוס היינו שתי תיבות מנסרים ובתוך החלל שבין התיבות שופכים הצימענט וכאשר הצימענט מתקשה מסירים הדפוס ונותנים עפר סביבם וקבועים בקרקע והעיר ע"ז רב אחד כו' אבל שאר ת"ח ובתוכם ה"צ משאטץ לונדון החזיקו בהיתרא וגם הגאון מוה"ר חיים עוזר מווילנא ז"ל הסכים עמהם וכן הרב מטארנאפאל ז"ל כתב כיון שכבר יצא בהיתרא עפ"י גדולי הדור וכבר נעשה מעשה חלילה לו לומר איסור והנה כשאני לעצמי בעשיית המקואות פה עירנו דקדקנו לעשות ע"י בנין לבנים מחוברים אחת לאחת לקרקע ואח"כ טחו אותם בצעמענט וגם באספאל באופן שאין בזה חשש כלי שחקקו ולבסוף קבעו ואם משום שחש קבעו ולבסוף חקקו כבר איתמר בי' מדרשא להיתרא כנ"ל אבל למעשה נודע שעושים מקואות בדרך הנזכר לעיל וצ"ל טעם ההיתרא בזה משום שאף שעשויים בדרך דפוס כנ"ל מ"מ שולי המקוה היינו הצימענט הנשפך לשולי המקוה נוגע בקרקע עולם ומתחבר עם הקרקע א"כ זה בעצמו הוי כמו

המהרש"ם פקפק במקואות של צימענט וטעם פקפוקו הוא בתרתו וכמבואר ברב יעיתיו לעיל) חדא דכיון דאם יקחו האבנים ויפלו הצימענט כולו להנטל כאחד ויענו יס' לבדו כאבן הוי כסתמו בגפסיס לבד דפוס פפ"ל של אבן א' כי הגפסיס העומד מלפנים על פקליפה וכלי בפ"ע הוא גידון ומקרי כלי אבן והשנית והוא בח"א סי' קמה דגם מפי' באבנים הרבה דאינו חיבור הוא ד ופ"ה בטיט אבל במחבורים בצימענט ש נפולם נעשין כאבן אחת גם הרשב"א מ ד"ל כלי א' והיינו דאף אם תכלל הצימ אבנים אחת ל"ה כחבור אבנים הרבה ש"א והיינו כפי הבנתו בדברי הרשב"א ותר וכתבאר לעיל.

האחרונים שדנו בצימענט והיתורוהו לא באו לומר דהוי כאבנים הרבה דודאי דה מהרש"ם בזה ולא שייך להסתפק בזה ' צימענט שנעשה גוש א' יתחשב כאבנים הרבה אפ"י בומנם שהיו מחוברים אבנים הרבה הצימענט ג"כ לא מסתבר לומר דהצימענט ש' בפ"ע גם אם יקלוף האבנים מסביב והוא גוי לפ"ה יכלול בהאבנים הרבה שסביבו וכן המהרש"ם אלא דהאחרונים באו עלה מטעם הה"ד דרך בנין בצורת בנין כדרך שבונים ולא דר ופרשו כן בדברי הרשב"א והרמ"א וכתבאר ולא חששו לדברי ה"צ דלא עמד בסברא זו ו (א"י"ל כמ"ש בעמק שאלה הנ"ל דאפי' הצ"צ שחשש ופ"ה להנטל כאחת זה זוקא בבנין של עץ דגם בב בתלוש עושיין כה"ג משא"כ בדרך בנין ממש דאינו ד' פ"ל בתלוש) ולעולם כל שבא בדרך הבונים הוי שם בנין ולא שם כלי ובפרט בנין כזה שהוא צימענט בחפירת בור בקביעות בקרקע דרך בנין כבור ודות ובית וכמ"ש בשו"ת לבושי מורכ עכ"פ נלענ"ד דאם בא בדרך הבונים בצ" ובצט"א לית בי' שום חשש כלי ע"כ ובשו"ת הושע להגה"ק מנאסאר זצ"ל וז"ל והנה המנד תפוצות ישראל לעשות המקוה ע"י צעמענו וכמבואר בשו"ע בשם הרשב"א דמותר לעשור קבעו בבנין וכמו שהביא בדרכי תשובה משו"ת איזו הצימענט הוי כמו קבעו בבנין א"כ אף שאח"כ נעש דהדפוס מ"מ הוי טוב כמו קבעו ולבסוף חקקו ולזה מש"כ גדולי האחרונים הנ"ל כנ"ל ע"כ וכ"כ בח"ב ס עשייתו המקוה במנסרתו וכ' שם באו' ג כל כותלי נעשו מלבנים ואספלט כו' ע"כ.

המהרש"ם פקפק במקואות של צימענט וטעם פקפוקו הוא בתרתי וכמבואר בדבריו וינתני לעיל) חרא דכיון דאם יקחו האבנים ויכול הצימענט כולו להנטל כאחד ויעמוד לבדו כאבן הוי כסתמו בגפסיס לבד דפסול כלי של אבן א' כי הגפסיס העומד מלפנים מן הקליפה וכלי בפ"ע הוא נידון ומקרי כלי א' וכן והשנית והוא בח"א סי' קמה דגם מ"ש א' באבנים הרבה דאינו חיבור הוא דוקא הריס בטיט אבל במחוכרים בצימענט שהוא כולם נעשין כאבן אחת גם הרשב"א מודה כלי א' והיינו דאף אם תכלל הצימענט גימ אכתי ל"ה כחבור אבנים הרבה של ח"א והיינו כפי הבנתו בדברי הרשב"א והרמ"א וכתבאר לעיל.

הבונים שדנו בצימענט והיתורוהו לא באו עלה לומר דהוי כאבנים הרבה דודאי דהצדק מהרש"ם בזה ולא שייך להסתפק בזה לומר ענט שנעשה גוש א' יתחשב כאבנים הרבה וז"פ בזמנם שהיו מחוכרים אבנים הרבה עם ענט ג"כ לא מסתבר לומר דהצימענט שעומד גם אם יקלף האבנים מסביב והוא גוש א' יכלול בהאבנים הרבה שסביבו וכמ"ש הר"שם אלא דהאחרונים באו עלה מטעם אחר דרך בנין בצורת בנין כדרך שבונים ולא דרך כלי שר כן בדברי הרשב"א והרמ"א וכתבאר לעיל חששו לדברי הצ"צ דלא עמד בסברא זו ושללו ל"כמ"ש בעמק שאלה הנ"ל דאפי' הצ"צ שחשש באם להנטל כאחת זה דוקא בבנין של עץ דגם בבנין כלי ש עושין כה"ג משא"כ בדרך בנין ממש דאינו דרך כלי בתלוש) ולעולם כל שבא בדרך הבונים הוי עליו בנין ולא שם כלי ובפרט בנין כזה שהוא טיחת ענט בחפירת בור בקביעות בקרקע דרך בנין הוי דודות ובית וכמ"ש בשו"ת לבושי מרדכי וז"ל ע' נלענ"ד דאם בא בדרך הבונים בצעמענט טאן לית ב"י שום חשש כלי ע"כ ובשו"ת מאור שע להגה"ק מנאסאד זצ"ל וז"ל והנה המנהג בכל ינות ישראל לעשות המקוה ע"י צעמענט כו' בואר בשו"ע בשם הרשב"א דמותר לעשות מקוה

על הגג דהוה בנין ומה לי בונה באבנים על הגג או ע"י צימענט ע"כ ובשו"ת דברי יואל יו"ד סי' עז אות ד' וז"ל והנה גם בהצימענט גופא ה"י מתחלה איזה מפקפקים שהוא כלי שיכול לעמוד בפני עצמו ואף שלא נעשה הכלי אלא בשעת קביעתו בקרקע מ"מ לדעת הנובי" אסור לטבול בתוך כלי אף בקבעו ולבסוף חקקו וכת' מהרש"ם החמיר אבל כבר ביאר בשו"ת עמק שאלה שאין בזה שום חשש שהוא ערף מכלי שקבעו ולבסוף חקקו שאינו כלי כלל אלא בנין ממש "כמו" כינוס אבנים (דייק וכ' כמו כינוס אבנים ודוק) גם הר"ח בה' מקואות האריך טובא בראיות שבבנין ממש אין שום חשש ובאמת כי עיקר החילוק בין אם הוא דרך בנין הוא גם בנובי" עצמו שכתב לחלק דבאבן אחת אף שקבעו ולבסוף חקקו אסור לטבול בו נדה וזכה דאורייתא ובכינוס אבנים הרבה דהוי בנין כשר לטבול בתוכו אפילו נדה וזכה דאורייתא והפה שאסר בקבעו ולבסוף חקקו מתיר היכא דהוי בנין ממש כו' אמנם בצימענט הנבנה בקרקע נראה ודאי דדמי ממש לכינוס אבנים דהוי בנין ממש וכשר לכ"ע ע"כ.

וגם בשו"ת עמק שאלה יו"ד סי' מז רצה לומר גם בצימענט דיהי' כחיבור אבנים הרבה וכל לשונו בזה הוא דכיון דהצימענט מחבר אבנים הרבה הוי כחיבור אבנים הרבה ודן שם בחיבור אבנים בסיד וגפסיס אי הוי חיבור או לא וכן הוא גם במנחת פתים סי' רא ס"ז ע"ש אבל צימענט של סיד וגפסיס בלבדו בלא שום שאר אבנים סביבו וכמו שעושים כהיום לא עלה על דעת שום א' שיהי' כאבנים הרבה דהוי נעשה כאבן וגוש אחד וזה פשוט בתכלית והא דהתירוהו כהיום הוא משום דנקטינן בפשיטות דאבנים הרבה הוא דרך משל לכל שהוא צורת בנין וכתבאר .

ח) וכאמור זה ודאי דמקואות של צימענט דנוהגים כהיום דהוא גוש לבדו בלא שאר אבנים סביבו ל"ה כאבנים הרבה כלל ומפורש כן בשו"ת מהרש"ם הנ"ל וז"ל והוי כסתמו בגפסיס לבד דהוי ככלי של אבן א' ועוד כ' אבל הצימענט שהוא כבדול ויכול הטיח לעמוד בפ"ע ה"ז ככלי א' של אבן אחת ועוד כ' אבל הצימענט שנעשה גוש א' הדק הוא כלי בפ"ע והוי ככלי א' של אבן ע"כ.

ויסוד זה מבואר גם בשו"ת אג"מ יו"ד ח"א סי' קח ודן שם במקוה שעשו מצעמענט וצבעוהו בצבע לבן ויפה אם יש לחוש שמא ע"י הצבע והכרוסם יהיה עליו שם וואנע ויהיה קבעו ולבסוף

בנין וכמו שהביא בדברי תשובה משו"ת איזה מחברים ענט הוי כמו קבעו בבנין א"כ אף שאח"כ נעשה הדפנות ס"מ הוי שוב כמו קבעו ולבסוף חקקו ולזה שוב מהני גדולי האחרונים הנ"ל כנ"ל ע"כ וכ"כ בח"ב סי' כג אופן דהמקוה במנשטת וכ' שם באו' ג כל כותלי המקואות מלבנים ואספלט כו' ע"כ.

חקקו וכי וז"ל הנה לע"ד אין לחוש כלל דהא עיקר המקוה נעשה מאבנים או מלבנים והצמענטט הוא רק צפוי וא"א לקלוף הצמענטט באופן שישאר כלי וחרבור אבנים ולבנים הרבה לא מיקרי כלי כמפורש ברמ"א סי' ר"א סעי' ד' ולכן אף לכתחלה יש לעשות מקוה מאבנים ולבנים ולטוח בצמענטט ולצבוע לבן ויפה אף שהוא נראה כמו וואנע וזה ברור אך לעשות מקוה מצמענטט לבד בלא אבנים ולצבוע יפה כמו וואנע יש לחוש קצת אף בקבוע ולבסוף חקקו למאן דאסרי לטבול בתוכו אבל מסתבר גם בזה להכשיר מאחר שאין עושין כלי תלוש מצמענטט וא"כ רק בטעות יקראוהו בשם וואנע קודם שידעו שהוא מצמענטט ולא הוא זה בשם כלי ע"כ הרי מחלק בין עיקר המקוה הוא מאבנים הרבה וטיח הצמענטט הוא עליהם דאו הוא חבור של אבנים ולבנים הרבה דמפורש ברמ"א דל"ה כלי ובין צימענטט לבד דאו ההיתר מטעם אחר מטעם שאין עושין כלי תלוש מצמענטט הרי כדברינו.

וּנְתַבָּאֵר דיש ג' דרגות במקוואות של צימענטט א) אם בונים בנין ממש בחפירת הקרקע בנין של אבנים הרבה לדפנות ושוליים וטחין אותן בצימענטט והצימענטט אינו עומד בפ"ע וגם א"א ליטל כא' כל האבנים ביחד עם הצימענטט זה כשר לכ"ע (ב) הבנין כנ"ל אבל טיחת הצימענטט הוא עב וחזק עוד יותר ואפשר ליטל כל האבנים ביחד עם הצימענטט וגם הצימענטט יכול לעמוד בפ"ע אם יקלפו האבנים שסביבו בזה ל"ה כלל כחיבור אבנים הרבה דהא הצימענטט עומד בפ"ע וכמה יצטרף לשאר האבנים וכן הצימענטט בעצמו הא הוא גוש אחד ואינו שייך כלל לסוג של אבנים הרבה ואכן המהרש"ם פסק בזה ומ"מ כשר לשאר אחרונים דהא הוא דרך בנין כדרך הבונים ונכלל במ"ש הרשב"א והרמ"א דחיבור אבנים הרבה הוא בנין דגם זה הוא בנין דהא הוא בנין ממש ואין הדבר תלוי דוקא בחיבור אבנים הרבה אלא כל שבא בדרך הבונים הוא עליו שם בנין ולא שם כלי (ד) בנין של צימענטט הנהוג היום שחופרין חפירה ואין מניחין שום אבנים סביב רק מניחים דפוס של דפי עצים סביב סמוך לדפנות ושופכין צימענטט בתוך הדפוס וכשנתייבש נמצאת נחקשו ונעשו לגוש אחד הדפנות והשוליים ומסירין הדפוס של דפי העצים בזה דין המקוה שוה לאו"ב הנ"ל ומ"מ נוסף עליו זה דאף אם ת"ל דבנין הנ"ל באו"ב הוא כאבנים הרבה נוסף הוא עליו בזה דכאן ודאי ליכא רק גוש ואבן א'.

(א) והשתא במקוה דנר"ד שנעשה ב... גדולות א' משמש לקרקע וא"ל לה... לשי' הצ"צ והגרש"ק והמהרש"ם פשוט... מטעם דאין ניטלים כא' (ולחלן נאמר... מטעם דחבור של אבנים לא נחשב לתופס... שאר אחרונים דתלוי בדרך בנין כדרך... נתבאר בפשיטות דצימענטט הוא דרך... ואין לומר דבשאר מקוואות הוא בשפיפה... ומש"ז הוא דרך בנין משא"כ בנר"ד (והיה... דקביעות לדרך בנין הוא אופן בניית... חתיכות כבידות לקובעו בקרקע הוא ממש... כדרך הבונים דהרי בא ממש כדרך הבונים... כהיום מביאים חלקים שלמים דפנות וקרקע... בתים שלמים מבתי חרושת וקובעים אותם על הק... ונעשה לבנין שלם (וא"כ גם זה הוא אופן בניית... הבונים) וכיון דהוי דרך בנין אף דל"ה רק... הא נקטינן דאבנים הרבה ל"ד אלא הוא דרך... לכל שהוא דרך בנין וע"ז סמכין בכל מקוואות... גוש ואבן א' ועוד דמסתבר לומר דגם עצם שפיפה... ויציקת החתיכות שנעשה בתלוש בבית חרושת... דרך בנין כיון שנעשה לקובעו בקרקע ואכן קובע... אח"כ בקרקע ולא נקרא עליו שם כלי בתלוש... וכתבאר לעיל ועוד והוא העיקר דמאוד רחוק לומר... דקביעות לדרך בנין הוא אופן בנייתו ובפרט דגם אפן... א' שחוקק על הקרקע הוא חקיקתו ובנייתו במתפר... דרך בנין ואפ"ה ל"ה דרך בנין וע"כ דקביעות לדרך... בנין הוא צורתו דאבנים הרבה הוי צורת בנין וכן כוונ... של צימענטט הוי צורת בנין וא"כ פשוט דנר"ד לא גרע... כיון דהוי בוד של צימענטט והוי צורת בנין ואינו... משנה האיך היתה אופן בנייתו וז"ב.

ואדרבה אם נאמר דתלוי דוקא בחיבור אבנים הרבה ונטיל פקפוק במקוה של ב' אבנים של צימענטט לפי"ז לא יועיל שום מקוה של צימענטט דזמנינו דלא מצאנו מי שיאמר דגוש של צימענטט הוא כאבנים הרבה ואדרבה המציאות מכחישו ולא אומרו אדם מעולם ואדרבה לפי"ז יותר יש להועיל מקוה דנר"ד דהוא עכ"פ חיבור של ב' אבנים ושפיר יש לנו לומר דכיון דאינו של אבן אחת תו הוא דרך בנין כאבנים הרבה ממש וכמו שהכאנו דברי האחרונים שכי' דלא מסתבר לחלק בין ב' אבנים לאבנים הרבה ואפי' האגר"מ שכי' דד' אבנים אבן לכותל ל"ה כאבנים הרבה הא נתבאר בדברינו ביו"ד ח"א סי' קח להדיא דצימענטט דהוי דרך בנין ממש כדרך שבונים מועיל בלא אבנים הרבה ורק בנסרים ובטבלאות

ש פתח הבונים צריך לאבנים הרבה ממש ע"ש ודוק בדבריו שם.
ד"ה דהוי ב' חתיכות ואין ניטלים כא' נמצא האנים אף לשי' המנח"י ח"ב סי' כב שחשט ושל צימענטט לחשש קולב"ה כיון דניטלין ב' פתח מקוואות של זמנו שבנו בנין ממש של אבני סתם אותם בצימענטט) וצויה לעשות נקב בשול וכן מטיק עוד בח"ד סי' מ"א ע"ש מ"ו הנה"ד אין בו שום חשש מזה כיון שאי יכולים לינטל כא' וכיתבאר להלן.

יש בשו"ת ויען יוסף יו"ד סי' רצג בעשי' מקוה באבני שיש וז"ל כשעושין כל דופן מאו ומהקרקע מאבן בפ"ע ומחברים אותן בצימעט פשיטא דאין יכולין ליטלו כאחת ועדיף ע צימענטט שנעשה ממש כאבן אחת ודומה לקב וכן חקקו אלא שכבר כ' בתשו' עמק שאלה דו וישנה אבל באבני שיש שמחברין אותן בצימעט והחבקים עדיף מטעם זה משום דאינו נעשה מו ויפה אחת האבן עם הצימענטט אך ודאי צו טענה רבה שלא יהא המים זוחלין בין אבן לו ופ' הרי מבואר בדבריו חרא דצימענטט הוי מ אפ"ה אחת משא"כ כשעושין דפנות בפ"ע וכן פ"ע ועוד דעדיף יותר בעשיית מקוה מאב פשיטא ממקוה של גוש א' מטעם דאין ניטלין ועוד דהוי כאבנים הרבה כיון דאינו נעשה כ חתוכה אחת ודון מיני' בנר"ד דכבר הורה פמלוחו (ואף בנר"ד הוי רק ב' אבנים כבר הארכנו מדברי האחרונים דאין לחלק בזה כיון דעכ"פ אינו של אחת ועוד דמ"מ הא אין ניטלין כא').

ש' ה"צ באין יכולין לינטל כא' - ש' הרמב"ם ומה"ש במתני' דפרה מ"ט - מקוה של בעל הו וועכשיו נדון ביסוד האחר שיסד הצ"צ ו ניטלים כא' מצד רוע חיבורם לא חשוב כלי וד בדבריו מאוד המהרש"ם ובוה דבריו מוסכמים האחרונים וכיתבאר.

וכמוכ במקוה דנר"ד אינם ניטלים כא' כיון דו חתיכות כבידות ומעט טיט וצימענטט יכול לחברן ולפי דברי המומחים לא שייך לדבקם ביחד בחזק כ"כ דיהיו ניטלים כא' כי שתי חתיכות גדולות וכבידות.

ודנה במשנה ספ"ה דפרה מ"ט שתי אבנים ע זו לזו ועשאן שוקת וכן שתי ערבות וכן ו שנחלקה המים שביניהם אין מקודשין עשאן ב

ממש כדרך הבונים צריך לאבנים הרבה ממש ע"ש ודוק בדבריו שם.

הפנ"ד דהוי ב' חתיכות ואין ניטלים כא' נמצא המכאים אף לשי' המנח"י ח"ב סי' כב שחשש אותן של צימענט לחשש קולב"ה כיון דניטלים ואפי' בהני מקואות של זמנו שבנו בנין ממש של אבנים וספרו אותם כצימענט) וציוה לעשות נקב בשולי והו' וכן מסיק עוד בה"ד סי' מ"א ע"ש מ"מ והו' דנ"ד אין בו שום חשש מזה כיון שאין יכולים לינטל כא' וכיתבאר להלן.

מ"ש בשו"ת ויען יוסף יו"ד סי' רצג בעשיית מקוה באבני שיש וז"ל כשעושין כל דופן מאבן ע"ה קרקע מאבן בפ"ע ומחברים אותן בצימענט פשיטא דאין יכולין ליטלו כאחת ועדיף עוד מענט שנעשה ממש כאבן אחת ודומה לקבעו סוף חקקו אלא שכבר כ' בתשו' עמק שאלה דאין ש"כזה אבל באבני שיש שמחברין אותן בצימענט והחבקים עדיף מטעם זה משום דאינו נעשה ממש ופה אחת האבן עם הצימענט אך ודאי צריך יתחת רבה שלא יהא המים זוחלין בין אבן לאבן פ' דרי' מבורר בדבריו דהא דצימענט הוי ממש יפ"ן אחת משא"כ כשעושין דפנות בפ"ע וקרקע וז"ע ועוד דעדיף יותר בעשיית מקוה מאבנים בפ"ע ממקוה של גוש א' מטעם דאין ניטלין כא' והו' דהוי כאבנים הרבה כיון דאינו נעשה ממש תלכה אחת ודון מיני' בנד"ד דכבר הורה זקן מעלותו (ואף דנד"ד הוי רק ב' אבנים כבר הארכנו לעיל הפנ"ד האחרונים דאין לחלק בזה כיון דעכ"פ אינו של אבן אחת ועוד דמ"מ הא אין ניטלין כא').

ע"ה צ"צ באין יכולין לינטל כא' - שי' הרמב"ם ה"ר"ש במתני' דפרה מ"ט - מקוה של בעל התניא

(ועכשיו נדון ביסוד האחר שיסד הצ"צ דבאין ניטלים כא' מצד רוע חיבורם לא חשוב כלי והחזיק בדבריו מאוד המהרש"ם ובזה דבריו מוסכמים מכל האחרונים וכיתבאר.

במקוה במקוה דנ"ד אינם ניטלים כא' כיון דהן שני חתיכות כבידות ומעט טיט וצימענט אינן פול' לחברן ולפי דברי המומחים לא שייך כלל להבקים ביחד בחזוק כ"כ דיהיו ניטלים כא' כיון דהן שתי חתיכות גדולות וכבידות.

הגה במשנה ספ"ה דפרה מ"ט שתי אבנים שהקיפן זו לזו ועשאן שוקת וכן שתי ערבות וכן השוקת שנחלקה המים שביניהם אין מקודשין עשאן בסיד או

בגפסיס והן יכולות להנטל כאחת המים שביניהם מקודשין (למי חטאת) ע"כ (ויסוד זה דבאין ניטלים כא' ל"ח כלי מפורש שם גם במשנה ז ע"ש) ופליגי בזה הרמב"ם והר"ש והראב"ד דלהראב"ד בא המתני' ללמד דכשמחבר שתי אבנים לא נעשו כלי עד שיחברם בסיד ובגפסיס כדי שינטלו כא' ואם חיבר בלא סיד או גפסיס כל המים אינן מקודשין כלל דאינן כלי אבל הרמב"ם והר"ש ס"ל דהא דבעינן סיד או גפסיס שיהיו יכולין להנטל כאחת הוא רק כדי שיהיו המים שביניהם בתוך הסדק שביניהם מקודשין אבל שאר המים שחוץ להסדק מקודשים גם בלא סיד או גפסיס (ולפי פי' הר"ש שם מיידי בנתן אפר בכל ב"ק ולפי הרמב"ם מיידי בנתן אפר רק בב"ק א' ורק באותו בית קיבל המים מקודשין ע"ש) והקי' שם הכ"מ וז"ל ומ"מ יש לדקדק דכיון שיש סדק ביניהם אינם כלי והיאך יהיו מקודשין אפילו המים שהם בחלק שנתן האפר דהא כלי בעינן וליכא וצ"ל דהב"ע כשאין מים נזולים מהסדק מפני שחיברה בטיט והו"ל כלי לענין זה אבל לא לענין שאם קידש מים שבחלק אחד שיהיו מים שבחלק השני מקודשין עד שיעשם בסיד ובגפסיס והיו יכולים להנטל כאחת ע"כ ולכאורה נתבאר בדבריו דבאין מים נזולים מפני שחיברה בטיט והו"ל כלי ואף שאין יכולים להנטל כאחת.

אמנם האחרונים פ' דברי הרמב"ם והכ"מ דכל זה דוקא כשכל אחד מהב' אבנים הי' בית קיבול בפ"ע והקיפן שיהיו כלי א' דמשמיענו המתני' דלא מהני הא דהקיפן שיקרא כלי א' ובנתן אפר באחד יהיו מקודשין גם המים שבבית קיבל השני ואפי' המים שבסדק שבבין אבנים עד שיעשם בסיד ובגפסיס שינטלו כא' אבל הא דהמים שבאותו בית קיבל שנתן האפר מקודשין הוא מכח הבית קיבל שלו ולא מכח החיבור והיינו דודאי דמה שהקיפן ואף חיברן בטיט לא משוי' לי' כלי א' כיון שאין יכולים להנטל כאחת וקושית הכ"מ הוא דכיון שיש סדק ביניהם והמים

מ" משנה אחרונה שם הרש"ש שם ובהגר"א ועי' גם בחסדי דוד על התוספתא שם ובמרכבת המשנה על הרמב"ם שם ובשו"ת עמק שאלה סי' מז וכו' בלשונו שם מדברי הרמב"ם נראה דסיד או גפסיס אין מועיל רק שיהיו ב' כלים נחשבים לכלי אחת וכ"כ בחיבר לטהרה ה' מקואות כלל ד או' ד ובחזו"א פרה סי' יב או' ד הו"ש דלהראב"ד היינו שיש חלל בין ב' האבנים המוקפות זל"ז וזה החלל עשאו לשוקת ולשאר מפרשים יש כאן ב' שקתות וסדק ביניהן שמקבל מים ובערוך השלחן העתיד ה' פ"א סי' סח סכ"א וע"ע בס' הליקוטים על הרמב"ם במה' שבתי פנוקל עוד אחרונים דכולם ביארו דברי הרמב"ם רק ע"ד זה.

נוזלים מהסדק אינם כלי כלל ואפי' כל הבית קיבל בפניו כיון שהקיפן ול"ז נוזלים ע"י הסדק וע"ז כ' דהב"ע כשאין מים נוזלים מהסדק מפני שחיברה בטיט.

וכן מבואר בדעת הכ"מ בשו"ת צמח צדק הנ"ל וז"ל שם הנה יש ללמוד ממ"ש במשנה שני אבנים שהקיפן זו לזו כו' וכ' הראב"ד כו' וגם לדברי הרמב"ם שם הדין אמת שאע"פ דמשמע שם מדברין שבחלק שנתן האפר המים מקודשים אף על פי שאין ניטלי' כא' כבר תירץ הכ"מ דמיירי שאין מים נוזלים ממנו וה"ל כלי לענין זה ע"ש אבל עכ"פ מודה דאין נקרא חיבור אלא כדי שיהיו יכולים להנטל כא' כו' וג"כ כשיש תורת כלי על כל א' בפ"ע וכמ"ש הכ"מ לדעת הרמב"ם ע"כ.

וכן בשו"ת מהרש"ם דן בח"א סי' קמה במקואות שנעשים מצמיענט מחשש כלי אם הצמיענט יכול לעמוד בפ"ע והביא ראי' מסופ"ה דפרה דעיקר החילוק הוא בין מחוברים בטיט ובין סיד וגפסית כמ"ש בכ"מ שם ולכאורה הא הרמב"ם והר"ש והכ"מ שציינו בדבריו שם פ"י המתני' וגם במחוברים בטיט ואין ניטלים כא' מיקרי כלי והאיך בא להקל נגדם ולהוכיח ממתני' דתליא באם ניטלים כא' וע"כ דס"ל בפשיטות דמעולם לא כ' הרמב"ם והכ"מ דמועיל חיבור הטיט לשום חיבור לעשותן כא' והא דהמים שחוף לסדק מקודשין גם בלא סיד וגפסית הוא משום הבית קיבולם שבאבנים עצמן דנתן אפר בהן.

ומזכרחין אנו לומר כן לשי' הרמב"ם דמבואר בדברי הרמב"ם וכמ"ש בכ"מ שם דאם נתן אפר בחלק א' מהם אין המים שבחלק השני מקודשין ולכאורה איזה סברא הוא זה לומר בבית קיבל א' שצד א' מקודש וצד א' לא דהא בלא דברינו הנ"ל מיירי כאן בבי' אבנים חלקים שהקיפן ונעשו בית קיבל א' וממ"נ אי מיקרי הבית קיבל כלי יהיו הכל מקודשין ואם לא גם אותו חלק לא יהיו מקודשין וע"כ כדברינו הנ"ל וכדהוכחנו לעיל דכל האחרונים הבינו בפשיטות דלשי' הרמב"ם מיירי כאן דיש לכ"א ב"ק בפ"ע דבל"ז לא מתוקם דברי הרמב"ם וכתבאר ודוק.

ועכ"פ נתבאר שם במתני' מ"ז ומ"ט (וכדהוכיח מיני הצ"צ והמהרש"ם) דבאין ניטלים כא' לא הוי חיבור להיות עליו שם כלי וזהו הלכתא מפורשת.

יא) וגדולה מזו מצינו במקוה של בעל התה"ש מקוה שלו שכי' דיעשו תיבה שלום שלום ושוליים ויעשה תחלה נקב בקצה השוליים שלא יהיה עליה תורת כלי מעולם ואח"כ יתקב על הרצפה בחפירת המקוה ואח"כ יתמלא ויורידוה עד למטה ממש על הנסרים והקבועים על הרצפה שם ממש שהנקב שם יהיה סמוך מאד וסתום יפה בהנסר חלק שתחת הרצפה ויחברו שם התיבה במסמרים של בעל א' עץ הנכנסים תוך הנסרים ותוך הרצפה ממש יחברוה במסמרים לדפנות המקוה הסמוכים ע"כ והקשו עליו אמאי לא חשש לסתימת הנסר הנקב שבשוליים נסתם ע"י הנסר שעל התחתית שתחתיו ויחברו במסמרים והוי ודאי סתימת מקוה והוי כלי שקבעו ולבסוף חקקו.

ובשו"ת צמח צדק יו"ד סי' קעו ח"ג א' יד-ה"ע וז"ל דמשה"ה לא חש לה לסתימת הנסרים דאפשר שסתימת הנסרים אינו דיבוק חזק כפי' ע"ש שיהיו ניטלים עם התיבה אילו היו נוטלים ומגביהים את התיבה דאף שמחוברים לה במסמרים מ"מ יפלו להיות שלא יוכלו המסמרים להגביה את הנסרים וכן שהסתימה אינה ניטלת עם הכלי לא הוי סתימת וראיה לזה ממשנה שלימה ספ"ה דפרה והן יכולות להנטל כאחת ע"כ וכ"כ במקוה ישראל ס"ז א' וז"ל ויחזר דבריו באו' מד והובא דבריו בטהרת ישראל אף אלף טו וע"י גם בשו"ת קנאת סופרים להגרש"ק בשיירי טהרה סוסי' נג שהק' על בעל התניא דהוי סתימה מעליא דאם יטלטל הכלי יטלטל הנסר עמו ומבואר בדבריו שם דבאם לא יטלטל הנסר עמו לא הק' כלום דודאי דאין זה חיבור ואין זה כלי.

וכן בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' סו כ' וז"ל ע"י שרוצים לעשות במקוה תיבה לסתום שלא יבלעו המים בכותלי המקוה הנה בעשית התיבה אין חשש באשר אין לה רצפה והרצפה ראוי לעשות כמ"ש כת"ר שהנסרים יהיו מונחים על הקרקע ולא על כותלי התיבה באופן שאם יהי באפשרות להוציא התיבה מתוך הקרקע בכ"ז ישארו הנסרים על הקרקע ע"כ.

ונתבאר מדבריהם דאף בחיבור התיבה לנסרי הרצפה במסמרים ונסתם הנקב כיון דאילו היו נוטלים ומגביהים את התיבה לא יכלו המסמרים להגביה את הנסרים לא הוי סתימה דכיון שהסתימה אינה ניטלת עם הכלי לא הוי סתימה.

ע' בנדרין מקואות של צי...
פ' יו"ד סי' פא וז"ל והנה...
שהאומנים מעידים שה...
כאחת כו' ואולם ו...
אפילו לשי' הנובי"י...
ולבסוף רק בנעז...
במשנה בו גם בתלוש ב...
כזה הדכלי נעשה מצ...
להשתמש בתלוש בכלי...
מבלי שתהא משוקי...
להשבר מחמת כובדה...
קטנים כו' ע"כ וע"ע ו...
מאזני צדק ח"ד יו"ד סי' נ...
ל' שצידד ג"כ למצוא תקנה...
ע"פ"י שו"ת עמק שאלה דמו...
מחמת כובדם י"ל דהוי בכ...
ועוד דן שם ע"ש ופשוט :
דנר"ד.

וע"י בשו"ת מנח"י ח"ב סי'...
בקרקע רצפה של...
כארעא סמיכתא ואף או...
אין בזה חסרון ועד...
מה שנתן עליו הוי כנ...
לדין דהקרקע...
על הארץ נעשה כאר...
מן הארץ וממילא בנתן או...
הינות הוי כנותנו על הארץ כיו...
אם יטול החבית של דפנות י...
התחונה עם הקרקע והוי ממש...
על הארץ דפשוט דאין...
עצמך הנותן החבית ש...
על הקרקע מתקנים שלנו שמתו...
SIDEWALK היעלה על הדעת...
ביסוד כזו גם בשו"ת אבן י...
יה) והא לך דברים מפורשין כי...
ח"ב סי' צד וז"ל אולם גם...
שחטבו השוליים והניחו אבן...
היותר טוב דמה שהי' קשה ל...
תמוה טובא וכי כלי שאין בו...
לא חיבר האבן בסיד וגפסית י...
על דעת מי שיש לו ידיעה בכ...
משום כלי הבית בלא שוליים ע'.

דבלא חיבור האבן הקרקע בסידי וגפסית להדפנות ל"ה כלי והוי כחבית בלא שולים ודבריו הוא ממש כנד"ד ונשמע דבלא חיבור של סיד וגפסים שינטלו כא' לא שייך שיצטרפו שני אבנים ול"ז להיות עליהם שם כלי.

→ (פו) היוצא לנו מכ"ז דמקוה דנד"ד מוחאם לכל השיטות הן לשי' הצ"צ כיון דאין ניטלים כא' (ויסוד זו דבאין ניטלים כא' ל"ח כלי הוא לכ"ע והוא מתני' מפורשת וכתבאר) וכן לשי' הגרש"ק והמהרש"ם דחיבור של אבנים אינו נחשב לחיבור והן לשי' שאר אחרונים כיון דהוא דרך בנין וכתבאר דנד"ד בא ממש כדרך הבונים ע"י צימענט כבניית בורות ובתים וקובעם בקרקע דרך בנין ונותן אבן לשוליים ואח"כ מחבר דפנות ואינו בגדר כלי כלל וגם כידוע כהיום מביאים חלקים שלמים דפנות וקרקעות וגם בתים שלמים מבתי חרושת וקובעים אותו על הקרקע ונעשה לבנין שלם ובלא"ה הא צורת בנין עליו וכתבאר וא"כ נד"ד הא הוא ממש כדרך הבונים ואין זה נכנס לסוג כלי כלל וגם מטעם דאין עושין כלי בתלוש מצימענט (וכמ"ש בלבוש בטעם הרשב"א והרמ"א ובש"ת אג"מ ח"א סי' קח) ויותר מזה התירו הפוסקים ועליהם סמכינן בשאר מקואות של צימענט דאפי' בלא חיבור אבנים הרבה אלא צימענט של חתיכה א' מותר אם הוא בנין ממש וכ"ש בנד"ד שהוא חיבור של אבנים הרבה כיון דהוא משתי אבנים ואינו אבן א' וגם הוא בנין ממש כדרך הבונים ואף שאין כאן אבנים הרבה ממש רק חבור ב' אבנים של צימענט מ"מ הא הוא דרך בנין כדרך הבונים ודרך הבונים הוי שפיר ב' אבנים כאבנים הרבה כל שאינו של אבן אחת וכתבאר וגם עצם החתיכות שנעשה בתלוש בבית חרושת ע"י שפיכת צימענט מסתבר דהוי דרך בנין כיון שהוא כדרך הבונים כדי ליקבע בקרקע ולא נעשה כלי בתלוש ונקבע אח"כ בהקרקע וכתבאר.

→ (פו) ונמצא דכבר יצא הפסק במקוה כעין זו מבעל התניא (שתקנו לדורות עולם) ודברי חיים (שכ' לא יעלה על דעת מי שיש לו ידיעה במקואות לומר שיפסול משום כלי חבית בלא שולים אם לא חיבור בסידי וגפסית) וכבר הורה זקן מדור הקדום בעל ויען יוסף ז"ל במעלות עשיית מקוה מאבנים גדולים (וכבר הבאנו דברי האחרונים דאין חילוק בין ב' אבנים לאבנים הרבה וגם דכבר נתקבל להקל גם באבן וגוש א' אם הוא בדרך בנין).

בגמ' מקואות של צימענט בשו"ת יגל ד"ה סי' פא וז"ל והנה בנד"ד אין כאן שום שהאומנים מעידים שהצמענט לבדו יכול להחזיק כאחת כו' ואולם נלענ"ד דיש מקום להקדים אפילו לשי' הנוב"י דאפשר לומר דע"כ קבעו ולבסוף רק בנעשה עכ"פ כלי גמור להשתמש בו גם בתלוש בכלי כזה בלי קרקע והנה כזה דהכלי נעשה מצמענט הדבר ידוע דק' להשתמש בתלוש בכלי גדול כזה שעשויה גמ' מבלי שתהא משוקעת בקרקע מחמת ה' להשבר מחמת כובדה בהיותה מקובצת וכן קטנים כו' ע"כ וע"ע בסבדא זו באריכות תמאנוני צדק ח"ד יו"ד סי' ט וע"י בשו"ת מנח"י שצידד ג"כ למצוא תקנה בצימענט דניטלים ע"י שו"ת עמק שאלה דמה שא"א ליטול כולו תמאנת כובדם י"ל דהוי בכלל א"א ליטול כולו דהעוד דן שם ע"ש ופשוט דכ"ז הוי גם במקוה דנד"ד.

וע"י בשו"ת מנח"י ח"ב סי' כב ויוצא מדבריו הפקובע בקרקע רצפה של צימענט שוב הוי רצפה כארעא סמיכתא ואף אם יהי' לצימענט דין גפסים אין בזה חסרון ועדיין כארעא סמיכתא הוי כל מה שנותן עליו הוי כנותן על הקרקע ממש הנה"מ מדבריו לדידן דהקרקע של צימענט שניתן תחלה על הארץ נעשה כארעא סמיכתא וכחלק מן הארץ וממילא נתן אח"כ עליו החבית של דפנות הוי כנותנו על הארץ כיון שהוא באופן שאף אם ליטול החבית של דפנות יהי' נשאר הצימענט התחתונה עם הקרקע והוי ממש כחבית בלא שוליים שנותנו על הארץ דפשוט דאין בזה אף שמץ חשש פלג והגע עצמך הנותן החבית של דפנות בלא שוליים על הקרקע מתוקנים שלנו שמתוקן בצימענט (וכגון על SIDEWALK) היעלה על הדעת שיחשב לכלי וע"י ביסוד כזו גם בשו"ת אבן יקרה ח"ב סי' קו.

(ד) והא לך דברים מפורשין בשו"ת דברי חיים יו"ד ח"ב סי' צד וז"ל אולם גם מה שעשו המערערים שחטבו השוליים והניחו אבן בודאי כשר על צד היותר טוב דמה שהי' קשה למעלת כ"ת דהוי כלי תמוה טובא וכי כלי שאין בו שוליים מקרי כלי אם לא חיבור האבן בסידי וגפסית לא הוי כלי ולא יעלה על דעת מי שיש לו ידיעה במקואות לומר שיפסול משום כלי חבית בלא שולים ע"כ הרי מפורש בדבריו

קוה עיר
שן תופ
קפ פק
מעולם
הא וזאת
ש על
ממש שה
זכתבאר
במסמכים
ותוך הרצ
המקוה ה
חש' לסת
הסדר ש
הוי והאי
לבסוף הק
קעו ח"ג א
ש לה לסת
ינו דיבוק
ו הין ניט
ה במסמ
להגביה
ם הכל
ה"ה דפר
ה ישראל
ריו בטה
ות סופ
על בעל
לי יטלט
יטלטל ה
בור וא
סי' סו
ז לסחו
ית החי
ראוי לע
ל הקרק
באפשר
הנסרים
זיבה ל
כיון ד
א יכלו
ז דכיון
וי סתימ